Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Филозофски факултет – Скопје

Студиска програма: Европски студии за интеграција

Религиското образование во државните училишта во Европската унија и Република Македонија

Ментор:

Проф.д-р Зоран Матевски

Студент:

Димовски Марјан

Скопје, 2015

Содржина

ВОВЕД 4

1. РЕЛИГИЈАТА ВО ОПШТЕСТВОТО ДЕНЕС 9

1.1 ПОИМАЊЕ И ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА РЕЛИГИЈАТА 9

1.2 РЕЛИГИЈАТА И МОДЕРНОТО ОПШТЕСТВО ДЕНЕС 15

2. РЕЛИГИЈАТА ВО ЕДУКАТИВНИОТ ОБРАЗОВЕН СИСТЕМ И МОДЕРНОТО ОПШТЕСТВО 19

2.1 РЕЛИГИЈАТА ВО РАМКИТЕ НА ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ И ОБРАЗОВАНИЕТО 19

2.2 ОПШТЕСТВЕНИОТ СИСТЕМ И РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 22

2.3 ДЕНОМИНАЦИСКО И НЕДЕНОМИНАЦИСКО РЕЛИГИСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ОТВОРЕНОТО ОПШТЕСТВО 25

2.4 РЕЛИГИЈАТА КАКО ИЗБОРЕН НАСТАВЕН ПРЕДМЕТ ВО ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ 29

2.5 ПРАВНИ АСПЕКТИ НА РЕЛИГИЈАТА И ШКОЛУВАЊЕТО ВО ДЕМОКРАТСКО ПЛУРАЛНО ОПШТЕСТВО 31

3. РАЗВИЕНИТЕ ЕВРОПСКИ ЗЕМЈИ И РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 35

3.1 ЦЕЛТА НА РЕЛИГИОЗНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРЕПОРАКИТЕ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА 35

3.2 ПРИНЦИПИ НА РЕЛИГИОЗНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ 40

3.3 ЕВРОПСКИ СТАНДАРДЕН МОДЕЛ ЗА РЕЛИГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО 46

3.4 ОСНОВНИТЕ РАЗЛИКИ МЕЃУ ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ ВО РАМКИТЕ НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 48

3.5 ПРИЧИНА ЗА ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РЕЛИГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА 55

4. РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 61

4.1 ВОВЕДУВАЊЕТО НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 61

4.2 НЕГАТИВНИОТ ПРЕГЛЕД НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА ДЕНЕС 68

4.3 ЗАКОНОТ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ 72

4.4 УЛОГАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПРАВИЛНОТО ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РЕЛИГИЈАТА ВО ДРЖАВНИТЕ УЧИЛИШТА 74

4.5 НАСОКИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ ПРЕЗЕМАТ ОД СТРАНА НА ДРЖАВНИТЕ ОБРАЗОВНИ ИНСТИТУЦИИ 76

5. СТУДИСКА АНАЛИЗА НА ПРИМЕНАТА НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ДРЖАВНИТЕ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА 79

5.1 РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊАТА СПРОВЕДЕНИ ВО СТУДИЈАТА 79

5.2 ЗАКЛУЧНИ РАЗГЛЕДУВАЊА 84

ЗАКЛУЧОК 85

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА .... Error! Bookmark not defined.

ВОВЕД

Расположливите компаративни информации покажуваат дека религиското образование како предмет е веќе одамна присутно во рамките на обавезната и факултатитвната настава во повеќето системи на школување во Европа и во другите земји низ светот. Таму каде религиското образование не постои сеуште како предмет, обично постои некој вид на обработка на религиските изучувања како тема или како аспект во некој друг предмет, како во историјата, книжевноста, филозофијата и слично. Сепак, тешко е да се пронајде земја во која политиката на одвојување на црквата и државата, или националната политика на едукативниот систем постига целосно исклучување на религијата и од политиката и од праксата на школување.

Според тоа, прашањето за воведување на религиското образование во образовниот систем на Република Македонија стана особено актуелно по паѓањето на комунизмот. Дотогаш беше третирано како табу тема. Односот на едукативните системи кон религиското образование е сложено прашање и има повеќе аспекти. Образовните системи во дваесетиот и во почетокот на овој век постојано го определуваат, преиспитуваат и дефинираат својот однос кон религискиот феномен. Религиското образование беше изведувано исклучливо во верските објекти и истото комплетно беше одвоено од сферата на државното образование. Дури во курикулумите на редовните предмети во основното и средното образование како што беа на пример историјата, марксизмот и самоуправувањето, социологијата итн., скоро и да не беа присутни содржини поврзани со феноменот на религијата и неговата функција (улога) во општествениот систем.

Поконкретно, станува збор за идеолошкиот хуманизам, кој во овие општества се преферираше, односно се бараше воспитно - образовните

содржини да имаат јасен идеолошки правец. Таа ориентација и даваше посебен белег на оваа релација и од неа се определуваше односот на образованието кон религијата и местото и улогата на училиштето. На некој начин во тоа време процесот на секуларизацијата функционираше во вистинска смисла на зборот особено во сферата на образованието. Реформите на еден идеолошки систем, односно на поранешниот, не е и крај на идеологијата и на идеологиите во воспитно образовните системи, тука е нова можност за промена на една идеолошка парадигма со друга.

По паѓањето на социјализмот пред 24 год. една од суштинските карактеристики на општествата во Југоисточна Европа беше процесот на ревитализација на религијата. Овие карактеристики на ревитализираната религија се манифестираат во поединечните општества во зависност од општествено - историските околности, традицијата, дејствувањето на актуалните политички сили, социо - економските аспекти и слично. Во тие рамки настапи и ревитализацијата на религијата во Република Македонија. Таа на голема врата навлезе во сите сфери на јавниот живот на граѓаните. Овој феномен на некој начин од приватната сфера на личноста се префрли во неговиот јавен (државен) живот.

Со самото тоа процесот на секуларизацијата (одвојување на црквата од државата) полека почна да навлегува во голема криза. По 91-та година од минатиот век, дојде до особено силно приближување и врска помеѓу политичката и религиската елита во нашата држава.

Плуралистичкиот политички амбиент и современите збиднувања во сите сфери на општествениот живот нужно бараат преиспитување на односот на образованието кон религискиот феномен. Тоа прашање особено треба да се разгледува и во рамките на секуларизацијата. Во современите услови овој феномен не треба да се поима исклучливо како повеќе димензионален од умирање на религијата, туку станува збор за општествен процес. Станува збор, како што многумина истакнуваат, за световно време - време во кое настапува

ослободување на човековата свест, која е ставена во ситуација да избира, сама да определува кој поглед ќе го прифати. Религиско образование, или пак гледајќи од друг агол, секуларизација. Промислувањето на образовниот систем кон религиското образование се одвива во рамките на следните релации.

Едната е од позиција на ревитализирана религија а другата пак како што истакнавме може да биде само од позиции на секуларизацијата . Овие два процеси - ревитализацијата на религијата и кризата на секуларизацијата беа први предуслови да се отвори прашањето за воведување на религиското образование во јавните училишта. Сосема јасно и очекувано ова прашање го отвори религиската елита, особено од високите претставници на Македонската Православна Црква (МПЦ), кои што беа отворено роддржани и од претставниците на Исламската верска заедница (ИВЗ), католичката црква, и другите религиски заедници кои се присутни во нашето општество. Министерството за образование и наука интензивно работи за вклучување на одредени религиски содржини во државното образование.

Претставниците на верските организации во државата (МПЦ и ИВЗ) се на мислења дека религиското образование ќе ги хармонизира меѓуетничките и меѓу - конфенсионални взаемни вредности на живеење. За воведување на овој предмет клучни актери се верските организации, политичарите, родителите и учениците.

Токму поради тоа, проблемите во општеството најчесто се иницирани од елитите, кај нас речиси по правило – политичките. Успехот во рамките на осмислените реформи на крајот зависат од тоа дали ќе бидат прифатени од поголемо мнозинство граѓани. Уште подобро е доколку при тоа малцинствата не се почуствуваат загрозени поради евентуална принуда на моќ да прифатат обврски и норми кои се противречни на основните човекови права и слободи. Во Република Македонија во 2001 год. беше направен неуспешен обид за внесување на религиско образование (веронаука), кога земјата беше зафатена од внатрешен вооружен конфликт. Најчесто поголемите религиски

организации го подржуваат религиозно – конфесионалното образование. Кога им е дозволена еднаквост со доминантната религија во овој поглед, според тоа, религиските заедници се согласни со ова, но во принцип се против или се индиферентни кон ова прашање, затоа што најчесто немаат ист статус во општеството во однос на доминантната религиска заедница.

Важно е да се спомне дека еден водечки имам (Муслимански свештеник) во Р. Хрватска во раните 1990 - ти години се спротивставување на конфенсионалното образование во училиштата, нудејќи убедливи аргументи: Неколку години подоцна, во улога на Главен Муфтија на Босна, токму тој ќе го претстави ваквото образование во таа земја. Опонентите на религиското образование најчесто се академски лица кои го бранат секуларизмот во црковно - државните дебати.

Најразлични аргументи се искористени за да се подржи имплиментацијата на конфесионално – религиозно образование. Еден аргумент тврди дека се работи за демократско право: според ова, бидејќи комунистичката елита го потиснувала религиозното образование, неговата репродукција е нераздвоен дел од здравата демократска транзиција. Како продолжение на ова, човековото право на религиско образование е погрешно сватено, сметајќи дека државата треба да го спроведе религиското предавање во јавните училишта.

Од друга страна пак, опонентите кои инсистираат на секуларната природа на државата се претставени како нереконструиран бранители на претходниот атеистички режим. По падот на комунизмот и добивањето на независност во 91ва година од минатиот век, во македонското општество се случија големи и драматични општествени промени.

Како последица на тоа кај граѓаните беше присутно чуството на несигурност и неизвесност кон сопствената иднина. Како второ процентот на невработеноста екстремно се покачуваше, а сиромаштијата чукаше на вратите

на голем број на семејства, особено од нискиот општествен слој. Бројот на девијантните појави рапидно растеше и во апсолутни бројки и во проценти, особено кај младината (алкохолизам, наркоманија, проституција, малолетничко престапништво, криминал, убиство, самоубиство итн). Кризата на базичните семејни односи и кризата на образовниот систем во исто време, како две носечки социјализаторски институции, резултираше со падот на моралните норми и вредности, особено кај младата популација. На сето тоа се надврзува и чувството на бесперспективноста во сопствената држава што резултираше со голем одлив на „млади мозоци" во Западна Европа и Прекуокеанските земји.

Како резултат на ова социјално и културно миле предодредено од општествените промени, се појави идејата дека можеби религиското образование ќе му помогне на општеството да излезе од кризата во кое длабоко навлезе.

Освен тоа, воведувањето на религиското образование во јавните училишта отвара нови можности за вработување за кандидатите од теолошките факултети, доколку учениците го одберат предметот на веронауката. Несомнено е дека постои и економска мотивација зад аргументите за воведување на ваков предмет кој би го предавале теолозите. Се претпоставува дека истиот аргумент би го зеле во предвид и професорите на Филозофскиот факултет, кои нормално ги сметаат своите дипломци како најдобри квалификувани да го предаваат предметот историја на религијата како втора опција во однос на изучување на веронауката.

Ваквите разгледувања на проблемот би требало да биде индикатор во позитивна конотација во однос на религиското образование кон образовниот систем на одредени ставови во истражувањето.

1. РЕЛИГИЈАТА ВО ОПШТЕСТВОТО ДЕНЕС

1.1 ПОИМАЊЕ И ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА РЕЛИГИЈАТА

Како историски и општествен феномен, религијата се "измолкнува" на сите обиди на дефинирање. Мал е бројот на истражувачите, припадниците на различните научни дисциплини, кои не споделуваат заедничко размислуање за фактот дека религијата и религиозноста се исклучително сложени и динамични социо-психолошки, духовни појави, но исто така постојат и мал број на истражувачи кои се сложуваат со единствената дефиниција на поимот за религијата и религиозноста.

Причината за многу различните сложености и амбивалентноста на овие појави, со кои најверојатно им одговара уште и поимот култура по својата нееднозначајност во дефинирањето, како и во различните гледишта востановени во различните теоретски сфаќања. Повеќе од јасно е дека и социолошкиот пристап кон религискиот феномен, и религиозноста исто така, не е единствен па се разликува во рамките на пристапот на евидентно воочување на нивото на глобалните социолошки теории – функционалистичите, марксистичките, феноменолошките исто така.[1]

Исто така, постојат и мал број аналитичари кои ќе го доведат во прашање самото постоење на религијата, бројните факти кои се откриени во повеќето науки како археологијата, етнологијата, историјата и слично, и

[1] Karin Sporre, Jan Mannberg - Values, Religions and Education in Changing Societies, Прентис Хол, 2010, стр10-12

премногу јасно и сигурно укажуваат на несомнителноста, трајноста, постојаноста и многуразличноста на религискиот феномен во историјата.

Секоја цивилизација имала некој облик на религиски и свет израз во чии рамки всушност се нагласува универзалната природа на религиското и светото. Според тоа, манифестацијата на религискиот феномен, но одредувањето на религијата е навистина сеуште под прашалник бидејќи со неа се означува редовно исклучително различни и спротивни содржини.

Така, потешкотиите во дефинирањето на религискиот феномен доаѓаат од:

- *Објектот на религиологијата*
- *Субјектот на религиологијата*
- *Научените метои, аголот на гледиште*

Премногу е комплицирано да се пронајде заеднички назив за разновидноста и различноста на манифестираните форми на религијата и светото и за така разновидна содржина отелотворено, од една страна, во канибалистичките оргии и култната магија на праисторискиот човек, аграрните однесувања на примитивните народи, а од друга високо етичките религии како изборното христијанско човекољубие и миротворство, учење на ненасилството во хиндуизмот, идеалот на ботисатвата во младиот будизам или суфистичкото исповедување на љубовта кон богот во исламот и слично.

Не сакајќи и во рамките на магистерскиот труд посебно да се истакнува проблемот на дефинирање на религијата, порад тоа, најприфатливо е едно воопштено одредување на овој поим – религијата е секое верување во апсолутна и мистична моќ[2]. Постојат бројни и многу различни дефиниции за

[2] Гиденс Џорџ – Социологија, Економски Факултет, Бугарија, 2007, стр.31-39

религијата како и изворите за истата.[3] Типичните својства на религијата се следните[4]:

- *Религијата има своја филозофија или учење*
- *Претставува човечко посебно искуство*
- *Секоја религија има свои обреди*
- *Има свои симболи*
- *Има своја организација која собира верници и институции*

Во рамките на горе наведените податоци, секоја религија има четири својства поврзани со нејзиното настанување. Тоа се анимизмот, тотемизмот, фетишизмот, како и магијата. Со цел да се разбере функционалноста и значајноста на религијата од голмеа значајност е да се разјаснат сите четири својства, како и погоре наведените.

Според тоа, анимизмот претставува верување дека духот на предците живее и по смртта, а во некои религиски верувања се верува и дека тој дух бдее над живите. Кај поединечните религии постои и верување дека духот на претците може да се пресели во човекот или животно при продолжување на делувањето на земскиот свет. Во христијанството како модерна објавена религија постои учење за Светиот дух кој претставува божествен ум кој се гледа и се знае. Тотемизмот се состои во верувањата дека тотемот или заштитниот знак ќе ги штити верниците од злите сили и дека претставува своевидна врска со боженството како оликување на општата моќ и разум.

Тотемот може да биде осликан на посебни предмети како што е и тотемскиот столб кај постарите племиња. Кај христијаните тотемската моќ ја има крстот, додека пак, кај исламската полумесечината и ѕвездите. Фетишизмот пак, претставува верување дека постојат предмети кои имаат своја

[3] Dennis Bates, Gloria Durka, Friedrich Schweitzer - Education, Religion and Society:Њу Јорк Универзитет 2006 – стр.11-19
[4] Dennis Bates, Gloria Durka, Friedrich Schweitzer - Education, Religion and Society:Њу Јорк Универзитет 2006 – стр.22-27

моќ, кои го чуваат човекот од злите сили и носат среќа или на човекот му дават моќ, го штитат од болести и слично. Во исламската вера фетишската моќ има и Куранот и обредните предмети а кај христијаните е Библијата, иконите, кандилото, олтарот и низа останати обредни предмети.

Филозофијата на религијата или религиското учење денес ги проследува сите религии во светот. Всушност, голем број од ваквите учења се врзуваат и за митови. Митот е помалку или повеќе мистификувана приказна за боговите, хероите или случувања кои имаат надчовечки обележја и кои радикално влијаеле на животот на луѓето. Митовите и легендите како основа на религиските учења го олеснувале и иницирале, ширењето на верата, луѓето полесно верувале следејќи ги митските културни имплементирања во општеството.

Она кое во примитивните религии било мит, современата религија денес го претвори во догма и доктрина.[5] Митовите се пренесувале усмено, додека пак, догмата и доктрината се пренесувала писмено преку светите или религиските книги. Во рамките на објавената религија се наоѓаат врвни свети книги, како што е во христијанството Библијата, или Куранот во исламот. Религијата претставува посебно искуство, содржено во човековата потреба да ја осмисли својата егзистенција, каде когнитивното ги апстрахира силите на универзумот, со цел да ги сфати силите на создавање и разорување.

Посебен вид на верското искуство е емоционалното доживување при среќавање на човекот со бог или светците, со апсолутна или мистична моќ. Посебен вид на ваквите искуства е искуството на преобраќање кое се темели на чувство на вина и неговиот пресврт во чувство на гордост, и припаѓање, во верување или во надеж и оптимизам. Се темели на волјата и одлучноста на човекот да донесе безусловна одлука за промена на својот живот, однесување со цел приближување до божествените закони и волја. Обредите се наоѓаат и применуваат во сите видови религиски верувања.

[5] Patrick Morris - Remarks on the state of society, religion, morals, Второ издание, 1999, стр. 81,86

Обредите претставуваат ритуали или одредени видови однесувања кои го поврзуваат човекот за неговата религија како и за останатата група верници, со кои стапува во контакт при самите обреди. Во христијанството тоа се обредите на крстење, венчање, сахрана, кумство и слични. Примитивните религии се познати и по обредите на жртвување на животни, најчесто јагне, во кои на боговите им се принесувале жртви во однос на нивната благодарност кон милоста на боговите.

Ритуалите и култот во овие рамки се посебни обретни активности исто така. Ритуалот е збир на обреди кои се изведуваат во рамките на верувањата и во одредени ситуации и по одреден распоред, со цел верниците да ги искажат и одржат својата верска традиција и верувања. Култот пак е обреден вид на однесување во кој на симболичен начин се истакнува и искажува почитување кон одредени нешта или лице на кое му се придава мистична моќ и значајност.

Во овие рамки се истакнуваат и религиските вредности и норми кои претставуваат исто така збир на етички појдовни точки и морални инструкции за секојенвниот живот на луѓето. Во христијанството и во останатите објавени религии денес овие норми го пропишуваат начинот ан однесување, живеење, со цел на човекот кој се придржува кон обезбедување на задгробен живот во рајот, кршење на овие норми и вредности во спротивно – водат кон задгробен живот во пеколот. Во христијанството љубовта е единствената и највисоката вредност.

Додека пак, човечките, општествени вредносни системи кои имаат свои исходи во тотемот и табуата, во однос на првите верски норми – вредносниот систем претставува најзначајниот фактор на интеграција на една општествена заедница на која и се дава смисла за ориентација.[6]

Верските организации и институции подразбираат одреден број на верници и нивното раководење, сакрални објекти како што се црквите,

[6] Chris A. M. Hermans -Participatory Learning: Religious Education, Prentice Hall, - 2003, стр.53-58

џамиите, односно манастирите, имотот како што е земјиштето, службените црковни лица, образовните институции, издавачката дејност, пропаганда и слично. Се претпоставува дека општеството во текот на својата историја имала преку 100.000 религиски верувања и околу 200.000 култа. [7]

Според тоа, денес Римокатоличката црква е една од најголемите недржавни бирократски оргаопш-низации во светот, со скоро два милиони професионално вработени службеници, со централизирани институции и Ватикан како еден од центрите на оваа вера во целиот свет. Православието и будизмот немаат ниту еден административен центар за целиот свет и се претпоставува дека токму ова е огромна компаративна предност на Римокатоличката црква.

Од тука, резимирајќи ги основните поими за религијата, неопходно е да се истакне дека за социологијата од голема значајност е да се анализира во главно влијанието на религијата на општеството. Секако, оваа анализа не е возможна без поимните разграничувања на истата. Тоа е основната причина за изведување и прецизирање на основните поими кои се наведени во рамките на ова поглавје и кои ќе бидат применети и во натамошното истражување и анализа во рамките на изработката на магистерскиот труд. Според тоа, од голема значајност е да се истакне односот на религијата со општеството.

[7] Sallie McFague, Society for Religion in Higher Education - The Family, communes, and utopian societies - Том 4, САД, 1972, стр.118-125

1.2 РЕЛИГИЈАТА И МОДЕРНОТО ОПШТЕСТВО ДЕНЕС

Од голема значајност е да се одговори на прашањето за тоа каква е улогата на религијата во современото општество, државата и културата каде овде мора да се најде одговорот по диференциран пат. Христијанската вера се случува да го губи некогашното влијание во денешниот општествен живот. Исламот меѓутоа се случува и во одредени земји повеќе да оживува, особено во своите фундаменталистички следбеници. Од една страна, Куранот го користат за поттикнување на активистички ставови за вера со другата страна, нудејќи пректичен отпор кон влијанието на западната култура.

Процесот на глобализаицјата не е еднозначаен. Во него се преплетуваат локалното и универалното. Религиите во глобализираниот свет може да стапат во конфликтна ситуација, да соработуваат или да се маргинализираат. По неговото анализирање, луѓето ги дефинираат својот идентитет во етничкото или религиозното значење. модерноста е рационалност која се темели на науката денес.

Рационалноста најчесто ја отфрла верата, емоцијата, традицијата, концентрирајќи се на целите и погодните средства кои истите ги остваруваат. Во литературата се наведуваат следните фактори на раст и развој на рационалното размислување – аскетскиот протестантизам, рационалната организација на општеството, сознанијата на природното и општествениот свет, рационалното решавање на проблемот и слично.

Основната претпоставка на научната рационалност се темели на тоа дека се на светот може да се подобри и подобро да функционира. Но сепак, во модерното општество постојат и случаи кои не може да се разберат и објаснат на рационален и научен начин. Ирационалните феномени имаат место сеуште

во животот на современиот човек. Смртта или неправдата, не може да се разберат сеуште целосно рационално.

Меѓутоа, тешко е да се одбрани тврдењето дека религијата е отстранета од значајноста и свеста која насочува на човечко делување и начин на анализирање на светот. Современоста се карактеризира денес со рациноализација и диференцијација. [8] додека пак, постмодерната рефлексивност која постојано ги унапредува општествениот живот и ги придвижува границите на постоење, новите сознанија и искуства во институциите, промените во организацијата на просторот и времето, нова комуникација и искоренување на одредени случаи.

Религиозната космологија отстапува простор на рефлексивно организираното знаење, кое се темели на емпириското истражување, анализирање и логичко размислување, насочено на материјалната технологија и општествено применетите правила и норми.[9]

Во таквите постмодерни услови човекот се соочува со проблемот на чувство на сопствениот идентитет. Религијата е неодминлив фактор на етничкиот, националниот идентитет. Истиот ја штити и нацоналната култура на Република Македонија и помага на граѓаните да се одредат според останатите култури исто така.

Верскиот идентитет е начин на одбрана и на националната горделивост. Современиот свет денес, предизвикува сомнеж во моќта на рационалноста, а потоа го истакнува прашањето за смислата на животот во моралната бесмисленост и празнина. Овој вауум може да биде пополнет од религиските вредности. И покрај значајната секуларизација во современото општество нема да биде загрозена привлечноста на религијата – наука и рационална мисла останувајќи неми кога станува збор за таквите основни прашања значењето и

[8] William Jeynes, Enedina Martinez –Christianity, Education, and Modern Society - 2007 Страница 237
[9] Гиденс – Последици од современоста, Бугарија, 1990, стр. 22-28

смислата на животот на современиот човек, прашања кои од секогаш биле срж на религијата.

Додека пак, второто прашање е релевантно за новата улога на религијата во современото општество кое се однесува на правното уредување на државата и верските права на граѓаните.

Во општество како што е Република Македонија, каде живеат граѓани со повеќе националности, односите меѓу религијата имаат две лица:

- *Складни односи*
- *Страв од превривање и тенденција кон одбрана на верските различни вредности*

Треба постојано да се има на ум дека односите дека односите меѓу религиите може да бидат различни во секојдневната, креативна, политичко – историска култура. Додека пак, во креативната еднаквиот контакт со другата религија во главно е поттикнувачки, во секојдневната и историско – политичката област среавањето со религијата е потенцијален конфликт.

Во контекстот на мултиреглигиозноста која владее во македонското оптшество, треба да се разберат и верските права на секој поединец или група во современото опкружување денес. Тие права, во форма на приватност од секогаш постоеле само не секогаш биле почитувани од страна на некои држави.

Во современото општество загрозувањето на религиските слободи е забрането и подлежи на судска надлежност. Државите при тоа, носат и закони за религиските слободи, кое е застапено и во Република Македонија.

Сепак, она кое типично мора да се издвои од современото опкружување денес се младите луѓе. Кои паралелно со интензивниот глобален раст и развој на инфроматичката технологија и интернетот, се постојано изложени на аморални искуства и информации, дебалансирајќи и кршејќи ги религиозните вредности на кои секој поединец има право и би требало да биде изложен.

Ваквата изложеност потекнува најмногу од причина што религијата побудува и иницира на љубов, почит, мир, хармоничен соживот со соседот, блиските. Токму поради тоа, религијата во современоот општество денес, е од голема значајност, особено религиозните вредности, правила и норми, да биде филтрирана на правилен начин до младите генерации денес.

2. РЕЛИГИЈАТА ВО ЕДУКАТИВНИОТ ОБРАЗОВЕН СИСТЕМ И МОДЕРНОТО ОПШТЕСТВО

2.1 РЕЛИГИЈАТА ВО РАМКИТЕ НА ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ И ОБРАЗОВАНИЕТО

Религијата, општествените промени и образованието, според марксистичката теорија, се наоѓаат во заемна врска така што промените во економска основа се промени во областа на надградбата, а тоа значи дека овие промени се случуваат најмногу во религијата и едукативниот систем во една земја. Оваа еднонасочност ја отфрла пак, Маркс Вебер. Кој ја прифаќа можноста дека економијата во дадените околности и во одредена мера може да го детерминира образованието и религиските погледи, но смета дека постои и обратно влијание.

Вебер исто така, смета дека човечките активности управуваат со значајноста и симболите кои човек ги присвојува. Поединецот своето однесување го усогласува со своето сфаќање на опкружувањето од кое изведува и значајности, цели и мотиви. Религијта често значително се детерминира во однос на сфаќањето на светот. На тој начин религијата може да влијае врз образованието и економијата исто така. Како на пример, протестантската црква во рамките на своето религиозно учење проповедала и штедење на матеијалите средства и одрекување од сексуалните и други физички задоволства.

Според тоа, образованието е по божјата волја бидејќи ги унапредува должностите на еден човек. Аскетскиот протестантизам значително имал

големо влијание на развојот на духот на капитализмот. Додека пак, од калвинистичкиот дух на аскетскиот протестантизам се развива и бизнис етиката на современиот бизнисмен денес.[10] Црквата како официјална територијална институција на модерните религии значаително влијаат на образованието.

Првин истата ги регрутира своите ученици од најшироките народни маси. Како второ, по правило, нормите ги прифаќа често поддржувајќи ги актуелната структура на власта во дадената држава. Како трето, црквата е длабоко интегрирана во државниот систем, почитувајќи ги законите на дадената држава и најчесто претставувајќи своевиден чувар на државниот систем. Четврто, црквата строго ги чува своите права на верска вистинитост. Од секогаш се случувало, црквата да ја користи дијалектиката да ги пресмета јеретските учења. Римокатоличката црква се користила со инквизиција со цел за да ги искорени еретиците. Петто, црквата по правило помирува со останатите религии и вери, односно цркви, каде често денес и соработува со нив. Се на се, црквата е значително присутна во современото општество и значително влијае на образованието. Јавното делување на црквата и нејзино ширење на етиката на верското учење, значително го детерминира животот на современиот човек денес.

Според тоа, земајќи го предвид современото општество, глобализацијата, религијата и образованието денес се наоѓаат во исклучително комплексен однос со оглед на цивилизациското опкружување. На прв поглед, изгледа дека постоењето на различните религиски препреки на глобализацијата, дека непомирливоста на религијата води во глобален цивилизациски конфликт.

Од тука, образованието се испоставува како фактор на помирување, како надеж и насушна потреба. Образованието за демократското современо

[10] Маркс Вебер – Протестантска етика и духот на капитализмот,, САД, стр. 23-29

општество, како и толеранцијата, за културата на религијата и меѓурелигискотo уважување претставува составен дел од процесот на глобализаицјата. Денес во поголемиот дел на земјите низ светот, глобализацијата се доживува како американизација, како протежирање на американските интереси или поставување на темелите на нова и долготрајна доминација во светот. На ова особено придонесува се посилната доминантност на англискиот јазик како универзален јазик на информатиката, како службен јазик на светските берзи и јазик кој најчесто се употребува при бизнис комуникациите.

Во повеќето нации оваа доминантност се доживува и како загрозување на националните јазици, како губиток на идентитетот. Образованието според тоа, е процес кој може да помогне на толеранцијата и смирување меѓу религиите и различните религиозни вредности и верувања. Исто така, може да помогне и глобализацијата да се види како процес кој не е идентичен со американизацијата, туку процес кој настанува како достигнување на технологијата при преносот на информациите, како резултат на брзиот трансфер на знаење и технологија, како процес во кој сите нации имаат свои бенефиции.

2.2 ОПШТЕСТВЕНИОТ СИСТЕМ И РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Религијата и образованието се темели на денешните општествени системи во разните држави. Пееесет години од самоуправувањето во Југославија во минатиот век и скоро цел век од комунизмот во РУсија, покажале дек аофицијалното отстранување на религијата од општествената сцена не може да ги потисне религиозните сфаќања и верувања на луѓето. Покажало дека проценката за религијата, на основа на функционирањето на религиските институции не е сигурна мерка за присуство или отсуство на религијата.

Исто така, општествените системи кои се спротивставени на религијата не успеале да ја потиснат. Во рамките на односот на општествените системи и религиското образование, треба да се земат предвид и следните тврдења, каде вредносните системи се повеќе одат од религиските кон прагматичните основи, религијата пак, има се помало влијание на општественито систем и образованието денес, како и фактот дека од мистично-религиозни мотиви, човечкото однесување се поместува кон повеќе рационална основа.

Не е спорно дека во основа на денешните вредносни системи се наоѓаат и цврсти основи на религиските морални учења, но извесно останува дека нивната врска со религијата ослабнала или е прекината. Тоа најдобро може да се илустрира преку учењето на Маркс Вебер каде ги објаснува аспектите на протестантизмот како основа на модерниот капитализам.

При тоа, постојат два процеси кои во општествените системи водат од религиска основа на образованието, кон световноста[11]:

- *Државниот систем води кон материјалноста а материјалноста кон напуштање на изворното религиско определување*
- *Роботизацијата и механизацијата кои настапуваат наместо човечкиот труд водат кон напуштање на калвинистичките идеи за предаденоста на повикот во верата*

Пропагирајќи ја тезата “времето е пари“ капиталистичкиот систем на развива нов вредносен систем во кој се е подредено на стекнување пари, постојано збогатување со материјални средства. Човекот повеќе нема време за вера, за определеност кон бога и религиските норми. Посетувањето на црквите се сведува на ритуален и редок чин кој бизнис луѓето го извршуваат само симболично или пригодно. Така материјалните услови за стекнување и потрошувачкото општество произвеле напуштање на религијата како своја појдовна точка, извор. Роботизацијата и механизацијата се повеќе ги исфрлаат модерниот човек од нивните работни места. Софистицираната машина произведува поевтино и побрзо од човекот, кое претставува своевиден прогрес, но воедно и продуцира повеќе невработеност и незадоволство кај модерниот човек.

Се поголем број на невработени претставува поголем терет за секој општествен систем. Религијата нема повеќе калвинистичка основа за смирување на социјалните тензии. Неможно е на вработениот да му се проповеда да најде мир во служба или должноста прек религијата. Ова го погодува религиозното образование многу повеќе од што се претпоставува.

Кај повеќето социолози, може сеуште да се пронајде тезата дека религијата има се помалку влијание на образованието и општествениот систем.

[11] Thorsten Knauth - Encountering Religious Pluralism in School and Society, САД, 2013, стр.593-599

Овој процес во социологијата се нарекув десакрализација. Истакнувајќи ги причините поради кои човековото однесување денес се поместило повеќе кон рационалното:

- *Сознанијата кои ги нуди модерната наука*
- *Човекот чувствува дека припаѓа на општество од чии организации зависи и неговиот опстанок и неговата слобода*
- *Образованието ја шири општата свест која се темели на етика на причината повеќе отколку на догматската етика*

Земајќи ги предвид ваквите тврдења, се доаѓа до заклучок дека образовниот систем во повеќто земји меѓу кои се наоѓа и Република Македонија, треба да обрнат повеќе внимание кон интензивно применување на религиските вредности и учења меѓу младите генерации во училиштата. Една причина за ваквиот пристап, е секако повраќање на традиционалните вредности и култура, како и националниот идентитет на повеќе земји во светот, врз чие градење и усовршување, раст и развој, огромно влијание има едукативниот, образовен систем.

2.3 ДЕНОМИНАЦИСКО И НЕДЕНОМИНАЦИСКО РЕЛИГИСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ОТВОРЕНОТО ОПШТЕСТВО

Терминот "религија и образование" се користи како генерален опис на различните облици на религиското образование во училиштата. Овој термин исто така се однесув ана политиката за религискиот сиболизам и придржување на верските обичаи во училиштата. Овие проблеми на политиката се споменуваат во студиите и во цитираните извори, но главниот фокус е насочен на религиското образование во државните училишта претежно.

Употребата на терминот "државни - јавни училишта" во овој труд, општо се однесува на училиштата кои би требало да бидат прифатливи за сите ученици без оглед на религиските или филозофските убедувања на нивните родители. Терминот "религиско образование" може да се разбере на повеќе начини. Сепак, од голема значајност е првин, да се направи разлика меѓу деноминациското религиско образование, кое исто така се нарекува и конфесионално религиско образование или конфесионална религиска обука, и нееноминациското или неконфесионалното религиско образование.

Според тоа, деноминациското религиско образование традиционално се смета како религиско образование чија цел е да произведе религиска посветеност на една одредена вера, или со други зборови – да ја засили и зајакне ефективната вера во одредена религиска традиција.[12] На пример, во САД, протестантите користат термин и христијанско образоваание, со цел за да го опишат религиското образовнаие кое вклучува формативни и некогаш и

[12] Hobson G. Religion and education in open societz, UK University, 1999, стр.19-29

евангелистички активности на црквата во процесот на развивање на христијанските верувања и ставови како и однесувања.[13]

Но, се повеќе и повеќе деноминациското религиско образование во јавните и државни училишта во повеќето европски земји прави разлика меѓу религиското образование како дел од државното образование во училиштата и религиското образование за одредената религија – христијанството, исламството, јудаизмот и слично, во рамките на нивните сопствени правила.

Во текот на последните две децении, целта на повеќето конфесионални пристапи кон религиското образование во училиштата исто така се променила. Главната цел не е повеќе да се произведе религиозна посветеност на една одредена вера туку да ги оспособи учениците да се носат со различните религиозни традиции, норми, етички конфликти, егзистенцијалните ситуации на кризата и религискиот плуралитет. Во ваа смисла, овие конфесионални пристапи кон религиското образование се слични и со неконфесионалните пристапи.

Меѓутоа, разликите меѓу конфесионалните и неконфесионални пристапи кон религиското образование останува. Во земјите со конфесионалниот пристап кон религиското образование, црквите и останатите религиски заедници имаат одговорност за религиското образование во државните училишта, иако во некои земји религиските институции спроведуват учење под надзор и одговорност на државата. За различните религиски традиции, етичките вредности и слично, обично се расправа од точка на гледиште на одредена религија. Наставниците при тоа, мора да бидат верници на одредена религија или деноминација, на пример, наставникот од католичкото религиско образование, мора да биде католик, и така натаму.

Неденоминациското пак, или неконфесионалното религиско образование има за цел да учи за различните религиски верувања и

[13] Astley H. – Religious view of the Christian society, USA, 2003, стр59

практицирања без загрозување на верувањата или желбите за партиципација. Еден од облиците на неконфесионалното религиско образование е и учењето за религиите. Овој термин го означува неконфесионалното проучување на верувања, вредностите и праксата на одредените религии.

Целта да се постигне знаење и разбирање за религијата како за областа на човечката мисла и делување. Во овој вид на образование за религијата, намерата е за младите луѓе да можат да научат за начелото на различните вери со цел развивање на општествената толеранција кон која всушност, демокрацијата тежнее.

Школските училишни програми кои учат за религиите учат поточно за улогата на религијата во историскиот, кулурниот и општествен раст и развој на повеќето земји, и идеално за религијата се расправа на неутрален, објективен и балансиран начин. Учењето за религиите има два облика. Може да се учи и како специфичен училишен предмет или како интегрален дел од останатите редовни предмети како што се историјата, етиката, филозофијата, уметноста и слично.

Интеграцијата на содржината за религиите во другите предмети е помалку или повеќе присутна во сите земји, додека пак, религиското образование како предмет постои само во некои земји. Учењето за религиите е обично обезбедено во земјите во кои со закон е забрането конфесионалното религиско образование во државните училишта, како во Словенија, и во некои држави во САД, или во оние земји во кои е понудено како алтернативен предмет на конфесионално религиско образование и тоа на оние ученици кои во име на слободната религија не учествуваат во конфесионалното религиско образование.

Терминот неконфесионално религиско образование исто така се користи со цел да се опише и повеќе насочен пристап на религиското образование, кое вклучува учење за главните светски религии но не вклучува ниту еден веронаук

кој е карактеристичен за било која религиска деноминација. Овој облик на неконфесионалното религиско образование може да биде структуиран само околу зголемувањето на знаењето за религијата. Учењето исто така може да вклчи и активности на контемплација и критика во кои учениците имаат религиски материјали со цел за да се појаснат сопствените погледи на светот, без разлика дали поттикнуваат од религиски или нерелигиски начин на живот.

Во овие рамки, терминот на отворено општество се однесува на општество кое се темели на признавање дека никој не треба да го држи монополот на вистината, дека различните луѓе имаат различни погледи и интереси и дека постои потреба за институциите кои ќе ги штитат праа на сите луѓе со цел да можат сите заедно да живеат во мир и хармонија. Широко зборувајќи, отвореното општество карактеризира потпирање на законските права, постоењето на демократски избраната влада, разновиднито и животен цивилен круг, како и почитување на малцинствата и мислењето на малцинствата.

Концептот на отворено друштво, односно општество, нагласува и некои основни карактеристики, кои би требало да се земат предвид кога се расправа за религијата и школувањето во отвореното општество. Прво, отвореното општество е општество во кое поединците се соочуваат со личните одлуки, каде отвореното општество исто така, е она во кое човекот учи дека до одредени мерки треба да биде критичен кон табуата, и да ги темели своите одлуки на авторитетот на своето сопствено мислење и интелект.

Третата и најзначајната карактеристика на отвореното општество не е одреден вид на држава или облик на држава, туку начин на заеднички живот во човечкото општество во кое слободата на поединецот, ненасилството, заштитата на малцинството, и одбраната на слабите се значајни вредности. Исто така, отвореното општество се темели во главно на толеранција, и почитување на мислењето на другите.

2.4 РЕЛИГИЈАТА КАКО ИЗБОРЕН НАСТАВЕН ПРЕДМЕТ ВО ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ

Промените кои денес се случуваат и насоките кон кои може да се придонесе во рамките на општествениот раст и развој, упатуваат на повеќе можни алтернативи. Една од нив е можноста за влијанието во образовниот систем по пат на воведување на нов наставен предмет кој би се бавел со религија. Основната цел на овој предмет би требало да биде пред се, поттикнување и негување на културнта вредност, критичното размислување исто така, во однос на религиозните изучувања во училиштата. Се со цел да може да се придонесе и кон реформа на едукативниот систем, општествените промени во образовниот систем и во пошироката општествена заедница.

Целта на религиозните настави би била областа на религија, која во последните 50тина години била апсолутно маргинализирана, проблематизира во рамките на наставниот предмет преку кој би се овозможило на учениците од различните групи своите интересирања од оваа област да ги задоволат слушајќи ги изложувањата на повеќето различни автори во рамките на редовната настава како и на трибините и во повеќето публикации.

Исто така, наставата за религија би требало да придонесе кон развивање на верските и останатите облици на толеранција во општеството. Тематската целина која како возможност го наведува следното – религијата како предмет на проучување на различните дисциплини – филозофијта, социологијата, психологијата и истоијата исто така, емпириски истражувања на религијата и промените кои ги носи времето, религијата и нејзиното влијание на бракот,

семејството, општествените случувања и вредности, уметничките изразувања, верските чувства и ритуалните однесувања исто така.

Влијанието на религијата на општествените односи и здравјето на поединецот, исто така би се зело предвид во рамките на изучувањето на ваквиот религиски наставен предмет во училиштата. Во повеќето факултети и училишта во соседните земји, интересирањето за социологијата на религијата и разговорот за религијата се повеќе расте, кое го потврдува пред се магазинот Религија и толеранција во соседната земја.[14]

Како мултиетничка и мултиконфесионална средина во македонското општество се произведува менталитет на потреба за толеранција и потреба за нејзино зачувување. Другиот доказ исто така е и потребата за сознание од оваа област која е присутна, е годините на реализираните трибини со теми од областа на религијата кои навистина се исклучително ретки, каде недостига повеќе интеркомуникација меѓу младите генерации во рамките на религиозното подучување.

Ваквите искуства кои ја познаваат атмосферата на дијалогот, упатуваат на заклучок дека дијалогот не е само потребен туку е и возможен, дека неговите ефекти во оваа област, се непроценливо богатство како во сознанјната, така и во емоционалната и социјалната област. Вистината која има свои религиски, научни, филозофски и друг бројни аспети, пред се, може да се согледа од аголот за потребата за мир, хармонија и продуктивен напредок во општеството.

Бројните конфликти кои се разрешувани во позицијата на религиска нетолеранција, возможно е да бидат разрешени токму преку ваквиот пристап кон едукација, каде во оваа фаза на решавање на меѓусебното нетолерирање, почитувајќи ги сопствените и туѓите религиски уверувања, туѓите никогаш не би смеело да се доведат во прашање. Ваквите граници во секоја поединечно

[14] Магазин, Религија и толеранција, Софија, Бугарија, Центар за емпириски истражувања, 2013,

општество, обезбедувајќи го правото на егзистенција би требало да бидат почитувани, но тоа е невозможно доколку се игнорира љубопитноста на младите генерации да дознаат нешто повеќе за религиозните вредности и разлики кои владеат на овие простори на Југоисточна Европа.

Без разлика дали станува збор за постмодерно развиено општество, или пак, за контекст на традиционално општество, религиското образование би имало полни раце работа со цел да обезбеди ефективен интердисциплинарен пристап во проучување на појавата која псотојано се избегнува во последните неколку години на овие простори.

2.5 ПРАВНИ АСПЕКТИ НА РЕЛИГИЈАТА И ШКОЛУВАЊЕТО ВО ДЕМОКРАТСКО ПЛУРАЛНО ОПШТЕСТВО

Односот меѓу индивидуалните права, религијата и школувањето е утврден во рамките на меѓународните документации на човечките права. Во овие документации, индивидуалните права се дефинирани како човечки права, односно како права кои некој ги има едноставно затоа што е човек[15]. Декларацијата започнува со потврдата дека човечките суштества се родени слободни и еднакви во достоинството и правата, имаат право на човекови права без правење на разлика на било кој вид, како што е расата, бојата, полот, јазикот, религијата, политичките и останатите размислувања, имотот, раѓањето или друг статус.

[15] Универзалната декларација за човековите права,усвоена од страна на Обединетите нации во 1948 година

Меѓу правата загарантирани со Декларацијата е и правото на слобода на религија. Во овие рамки секој има право на слобода на мисли, совест и религија, ова право вклучува слобода на промена на религијата или верување, слобода, насамо или во заедницата со останатите и јавно и приватно, манифестација на религијата или верувањето, и слобода настамо или во заедница со останатите и јавно и приватно, манифестирање на религијата и верувањата во учењето, практицирање на верската служба и почитување на верските обичаи.[16]

Во овие рамки се нагласува и фактот дека родителите имаат право да обезбедат религиско и морално образование на своите деца во рамките со своите сопствени уверувања и верувања ова право на родителите се споменува и во останатите меѓународни документации за човековите права, вклучувајќи ја и Декларацијата за отстранување на сите облици нетолерантност и дискриминација кои се темелат на религијата или верувањата, каде се дефинира и како право на детето на образование, во однос на религијата и верувањето, во рамките со желбите на неговите родители.

Во училиштата, ова родителско право мора да биде почитувано на два начини. Првин, родителите со различни религиски или филозофски гледишта и убедувања, мора да имаат можност да изберат приватна или државно училиште на основа на специфичните морални, религиски или световни вредности. Доколку такви училишта не постојат, родителите мора да имаат право самите да го имплементираат. Ова право на родителите да имплементираат или да изберат друго училиште за своите деца која не е една од оние основани или одржувани од страна на државната власт, е признаена од повеќе меѓународни надлежности.[17] Родителите може да имаат вистинска слобода во својот избор на училишта во однос на општеството кое мора да им дозволи да бираат меѓу државни и приватни училишта или меѓу различни

[16] Член 18 од Декларацијата за слобода и човекови права, ОН, 1948

[17] Меѓународниот совет за економски, социјални и културни Права, Конвенција против дискриминација во образованието, 1966та година, член 13.3

видови на приватни училишта а неопходно во односот на религиската заедница или црквата на која им припаѓаат. Родителите кои припаѓаат на пример, на католичката вера, имаат како католизи, според Црковниот закон, должност да ги испратат своите деца во католичко училиште каде и било кога и да е возможно тоа. Во таквите случаи, родителите имаат слобода на избор како граѓани, остварувајќи ги своите граѓански права, и покрај тоа што не се членови на црквата.

Бидејќи, обавезното образование во една религија без можности за исклучок би ги прекршило правните законодавни рамки и норми за слобода на избор, исклучок од религиската настава, сепак мора да биде дозволено. Но ниту исклучително ги дава ниту имплицира на постоењето на општото право за исклучок од сите предмети каде би можеле да бидат вклучени религиски и филозофски уверувања. Инаку, државата не би можела да го гарантира правото на образование за своите млади генерации кое исто така е загарантирано во законодавните рамки.

При тоа, државата мора да има сепак, добра причина за воведување на предметот во државните училишта, кои би можеле да се вплете во религиски или филозофски уверувања на некои родители, каде државата мора да покаже почит за тие верувања и вредности на начин на кој предметот ќе се изучува.

Почитта мора да значи толеранција за тоа верување и вредности на различните религиски верувања кои се вклучени во одредениот предмет. Од овие причини државата, власта мора да внимава на информациите и знаењето кое ќе биде вклучено во наставниот предмет, односно во наставниот програм кој ќе биде пренесен на објективен критички и плуралистички начин. При тоа, на власта и надлежните органи ќе им биде забрането да ја следат целта на индоктринацијата која би можела да се смета повторно за непочит на религиските и филозофските убедувања и вредности на родителите. Ова е граница која сепак, не смее да се помина.

Со оглед на тоа дека индоктринацијата во државните училишта е забранета, религиозните родители може да прифатат образование кое во државното училиште, доколку се уверат дека изложеноста на нивните деца на други влијанија е компатибилно со религиското образование и ќе им помогне да формираат свои животни идеали и направи за избор во тоа дали ќе се прифати или отфрли религиозната вера. Доколку родителите одлучат дека ваквата изложеност на нивните деца на останатите влијанија во државните училишта е неприфатлива, тогаш мора да одлучат на вероисповедно училиште во кое образованието ќе биде во рамките со нивните религиозни вредности и верувања.

Меѓутоа, мора да се спомене и фактот дека и покрај правата на заштита на врската меѓу родителите и децата во однос на нивното религиско воспитување, земајќи го предвид едукативното исто така, треба да се земе предвид и заштитата на правата на религиската слобода и слободата на свеста во државните училишта, меѓутоа не е ограничена на ефекти и нивни родители.

Во повеќето развиени земји на пример, наставниците во онсовните училишта кои се обврзани да ги предаваат сите училишни предмет, исто така имаат и право на приговор на основа на совеста која им дозволува да бидат исклучени од обврските да се предадат на одредените религиски вредности.

Таквото право би требало да биде признаено од сите наставници од кои се бара да ги предадат одредената религија во јавните училишта, доколку атеистите, агностиците им припаѓаат на другите религии. Наставниците исто така имаат и право да бидат исклучени од религиското образование во повеќето земји каде политиката за вероисповедното религиско образование сепак постои.

3. РАЗВИЕНИТЕ ЕВРОПСКИ ЗЕМЈИ И РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

3.1 ЦЕЛТА НА РЕЛИГИОЗНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРЕПОРАКИТЕ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

Како што веќе се напомена, Универзалната Декларација и Конвенција за граѓанските и политичките права како основни документации на Обединетите нации кои ги регулираат религиските слободи и права, се вклучени и голем спектар на права и слободи на вероисповеста и верувањата во религијата. Двата документа јасно ги препознаваат и штитат димензиите на заедниците во верскиот и религиозен живот. Додека верата може да биде исклучително приватна работа за некои луѓе, сепак, поголемиот дел од религијата не може да се практикува во изолација и надвор од очите на општеството.

Поради тоа, во рамките на верското, религиско образование во државните училишта, се повеќе созрева уверувањето дека го нема тој едукативен систем кои себеси би можел да си дозволи игнорирање на улогата на религијата и верувањата во историјата и културата. Непознавањето на оваа област може да доведе до создавање на негативни стереотипизации каде во своите екстремни облици може да доведе до омраза, конфликт и насилство, кое недамнешната историја јасно го покажува.

Се повеќе се проширува консензусот дека знаењето за религијата е значаен дел од квалитетното образование кое може да го унапредува значително демократското општество, заемното почитување како и

зајакнување на поддршката на слободата на религија и унапредување на разбирањето за општествената различност. Или со други зборови изнесено, со цел за дијалогот и толеранцијата да бидат втемелени меѓу верските заедници на верниците, потребно е да се воспитува и образува верникот и за дијалогот и за толеранцијата, освен за познавање на доктрините на сопствените религиски верувања. Како услов за успешен меѓурелигиски дијалог се идентификувани следните критериуми:

- *рамноправноста, прифаќање на припадниците на останатите религии како рамни на себе,*
- *внимателност, особено укажување на припадниците на своите религии потреба да ги сослушаат и поддржат во добрите намери,*
- *култура,учтивост да се избегнува се што може да се разбере како навредливо, омаловажувачко и понижувачко за останатите и*
- *бирање на аргументи во разговорот кој зближува и подржува меѓусебни контакти.*

Во тој контекст религиските права и слободи треба да се согледаат во рамките на Толедо водечките принципи, документации кои настануваат во рамките на OSCE-ODIHR, кои нудат неутрален, демократски начин на организирање на религиското образование во Европа[18].

[18] ODIHR advisory council of experts on freedom of religion or belief, 2007 Европа

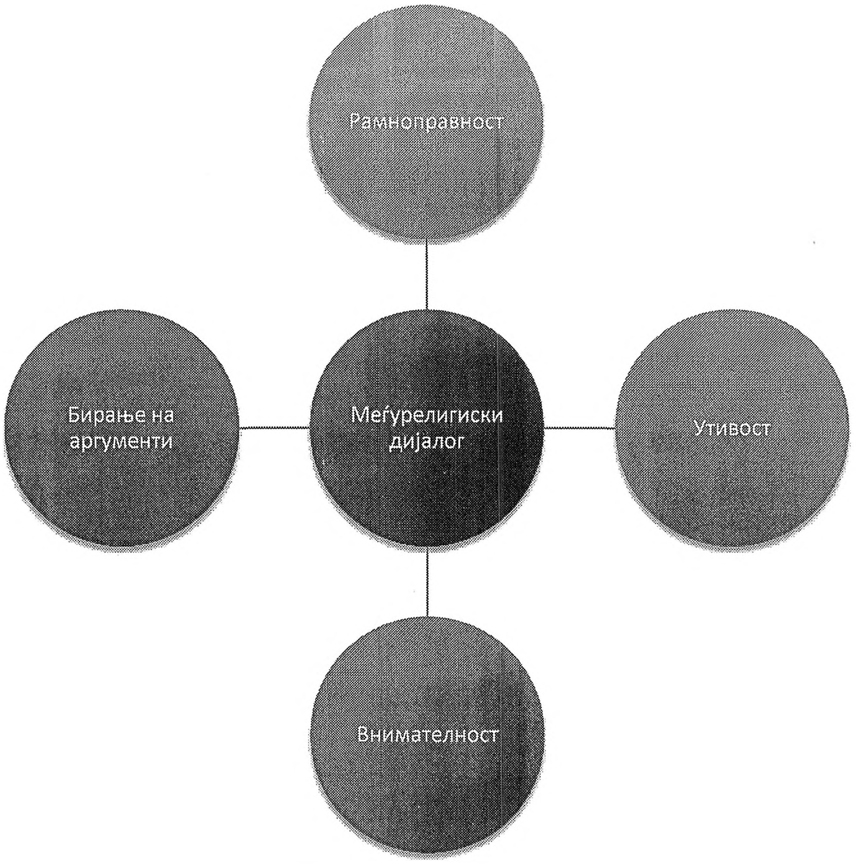

Слика 1. Критериуми за меѓурелигиски продуктивен дијалог

Главната цел на Толедо водечките принципи е како упатствата да им помогнат на државите кога ќе се одлучат да ги унапредат учењето и знаењето за религиите и верувањата во училиштата, особено како инструмент на зајакнување на религијата. Упатствата се фокусираат во главно на едукативниот образовен пристап кој има тенденција да подучувањето се формира како настава за различни религии и верувања кои се разликуваат од подучувањата за одредената религија или верување. Начелата исто таа, имаат и за цел да понудат одредени критериуми кои имаат значајност во одредените, специфични ситуации во кои се предава за религијата или верувањата.

Интересно е да се напомене дека скоро истовремено со OSCE напорите во креирање на комплет принципи наменети за организацијата на религиската настава, настанале и исклучително слични интонирани препораки од Советот на Европа. Овде се препорачува дека на децата треба да им се предава историја и филозофија во однос на религијата со стриктно држење на објективните факти и со почитување на вредностите на Европската Конвенција за човековите права, се со цел постигање на разбирање на историјата на политичките конфликти до кои доаѓало најчесто во името на религијата.

Таквото образование всушност се сметало за ефикасно според начинот на спротивставување на верскиот фанатизам. Познавањето на религијата е сепак, интегрален дел од секое знаење за историјата на човечкиот род и цивилизацијата но тоа е познавање и на верувањата на поединечните различни религии и нивните одредби и вредности. Таквото плуралистичко религиозно образование придонесува на факторите за да се разбере дека секој го има истото право на верување и дека неговата религија е вистинска религија, дека тие останати луѓе не се некои различни човечки суштестваа иако имаат различна религија или воопшто не се религиозни. Натаму, во овие рамки не се работи и за осудување на верата, туку за оспособување на младите луѓе да разберат зошто религијата е извор на вера на милиони луѓе низ целиот свет.

Со ова, Советот на Европа се надоврзал на една своја рана препорака уште од 1999та година со која се препорачува образованието како клучен начин за борба против незнаењето и стереотипизацијата при што часовите за религијата се видени како суштински делови на историјата, културата и филозофијата на човечката цивилизација.

Водечите принципи на Толедо се изработени така што ќе може да се придонесе на подобро разбирање на растечката разлика во религиите на светско ниво и растечката присутност на религиите во јавната област. Нивната аргументација пред се се темели на две главни начела и тоа:

- *дека постои позитивна вредност во подучување за религите кои го истакуваат почитувањето на секое право на слобода на религија и верување*
- *дека подучувањето за религијата и верувањата може да го намали неразбирањето и стереотипизацијата*

Наставата за религијата и верувањата треба да биде пред се, прилагодена така што ќе ги земе предви потребите на различнтие државни и локални школски системи и традиции во даденото општество. Толедо упатствта се темелат на заклучоци кои државите би требало да ги земат предвид при изработка на програмата за подучување за религиите и верувањата. Миграциите низ целиот свет, во разните насоки, недамнешната ерупција на религиското незадоволство во некои исламски земји како и постојана заблуда за религијата и културата, придонесуваат увидување на значајноста на прашањето кое се однесува на толеранцијата и недискримнацијата, слободата на религијата и верувањата.

Станува и повеќе од јасно дека е неопходен повисоко ниво на разбирање на религијата и верувањата. Недоразбирањата, негативните стереотипизации, иритирачките претстави за останатите како и начините на опишување на другите води кон заострување на спротивноста а некогаш и кон насилство.

3.2 ПРИНЦИПИ НА РЕЛИГИОЗНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ

Клучните водечки начела предвидуваат дека кога и да се организира наставата за религијата и веронауката во државните училишта во државите членки на OSCE потребно е да се земе предвид претежно следните водечки начела –

1. *Наставата за религиите и верувањата мора да биде организирана на таков начин кој ќе биде правичен, прецизен и да се темели на знаење. Учениците треба да учат за религиите и верувањата во општеството кое поттикнува почитување на различноста, човековите прав, основната слобода и граѓанската вредност*
2. *Наставниците кои предаваат за религијата и верувањата треба да ги уважуваат верските слободи кои придонесуваат кон создавање на таквото школско опкружување и преку пракса да се негува заштитата на правата на останатите во духот на заемното почитување и толеранција меѓу членовите на школските заедници*
3. *Училиштата се главни и одговорни за наставата за религијата, но начинот на кој се имплементира наставниот програм не би требало да ги намалува или игнорира улогата на семејството или верските организации во смисла на преност на овие вредности на генерациите кои доаѓаат*
4. *Би требало да се основаат советодавни тела на разни нивоа, чиј пристап би бил пристап на вклучување на различни носители на активностите во припрема и примена на наставните планови и програми за обучување на наставниците*
5. *Во ситуациите каде обавезниот програм на настава за религијата и верувањата не е доволно објективен, треба да се настојува со*

реформите со цел за да може веднаш да биде постигнато, да се признае правото на одење како можно задоволувачко решение за родителите и учениците под услов аранжманите на неодење и неприсуство да се структуирани на сензибилен и недискриминативен начин

6. *Лицата кои подучуваат за религијата и верувањата би требало да се адекватно образование за оваа работа. Овие наставници треба да поседуваат знаење ставови и вештини за религијата на праведен и одмерен начин. Наставниците не треба да поседуваат само знаење од предметот кој го предаваат, туку и педагошки вештини, со цел за да може да делува на учениците во интеракцијата и помошта да им бидат меѓусебно во интеракција на начин кој е разбирлив и исполнет со заемно почитување*
7. *При припрема на наставните програми и планови, учебниците и наставните материјали за подучување на религијата би требал да се земе предвид религиозното и нерелигиозното гледиште на начин кој е инклузивен, праведен и исполнет со почитување. Би требало да се води сметка и да се избегне неточниот или штетниот наставен материјал, особено кога таков материјал би можел да ги засили негативните стеротипизации*
8. *Наставни планови и програи кои треба да бидат изработени во рамките на признаените професионални стандарди за да се обезбеди одмерен пристап за учење за религијата и верувањата. Изработката и реализацијата на наставните планови вклучува и отворен и праведна постапка која за сите заинтересирани страни остава можност да ги споделат своите совети, размислувања.*
9. *Квалитет на наставните програми и плановите во рамките на подучување за религијата може ефикасно да придонесе кон образовните цели на Толедо водечките принципи само доколку наставниците професионално се обучени да ги користат наставните планови и програми и доколку се тргува од постојана*

обука со цел за да се прошири знаењето и способноста која се однесува на овој предмет. Секоја основна припрема на наставниците би требало да биде осмислена и изработена во рамките со начелата на демократските и човековите права и да содржи увид во културата и религиозната различност која постои во општеството

10. *Наставните плаови и програми кои се однесуваат на подучување за религиите и верувањата треба да посветат внимание на клучните истотиски и своремени случувања кои се однесуваат на религијата, и да одржуваат глобални и локални прашања во рамките на предавањето. Би требало и да се води сметка кон различни манифестации на религиозните и секуларните плуралитети кои постојат во училиштата и општеството во кое работат. Ваквите предвидувања ќе помогнат во поистоветување на проблемите на учениците, родителите и сите заинтересирани страни во образованието*

Се смета дека на основа на искуството од повеќето земји во Европа, знаењето за религијата може да го зајакне уважувањето на значајноста на почитта на сечие право на слободата на вероисповед или верување, негување на демократското граѓанско право, унапредување на разбирање на општествените разлики и истовремено зајакнување на општествената кохезија.

Знаењто за религијата и верувањаата имаат и вреден потенцијал за намалување на споровите кои се темелат на недостаток на разбирање за верувањата на останатите и за охрабрување на почитувањето на нивните права. Повеќе од јасно е дека знаењето за религијата претставува исклучително значаен дел од квалитетното образование во Европа, бидејќи квалитетното образование во овие земји подразбира добро познавање на историјата, книжевноста и помага во проширување на културниот видокруг на поединците и ги продлабочува сфаќањата за комплексноста на минатото и сегашноста.

Наставата за религиите и верувања е најефикасна кога е комбинирана со напорот на развивање на почитување на правата на останатите дури и кога постои несложеност за религиите и верувањата. Право на слобода за религија е универзално право и носи со себе обврска да се заштитат правата на останатите, вклучувајќи го и почитувањето на достинството на човечките суштества. Наведувајќи се како важно и дека личните религиозни уверувања на поединецот не нудат доволна причина за исклучување на лицата од наставата за религијата и верувањата. Најзначајно што би требало да се земе предвид се односите на професионалната експертиза како основен став или определување за човековите права воопшто и слободата на вероисповед и верување особено.

Би можело да се бара прифатливо прилагодување на општествените програми на делување, како одговор на специфичните религиски потреби кои би избегнале кршење на правата на слободата на религија и вероисповед. Дури и кога не се стриктно законски барани, ова прилагодување и флексибилност ќе придонесе кон градење на амбиентот за толеранција и заемно почитување. Значајно е разбирањето во однос на обавезната настава која вклучува предавање на религјата како доволно неутрална и објективна и кога се бара одење и посетување на ваква настава, со тоа не се кршат слободите на религијата на луѓето, иако на државите им е оставена можноста за делумно или целосно оградување од ваквите одлуки.

Според тоа, принципите на Толедо се користат и при оценка на постапките кои водат кон изработка на наставните планови за предавање за религијата со цел за да се обезбеди овој процес да може да ги земе под рамка различните заедници и сите меродавни заинтересирани страни да добијат можност да се слушне и нивниот глас и мислење. Принципите служат претежно као критериуми да се утврди до кое ниво се постоечките интитуции за обука на наставниците способни да понудат потребната професионална обука за подучување за религијата на начин кој го промовира почитувањето, човековите права и особено слободата на верување. Со помош на Толедо се утврдува до кое ниво институциите за обуката на наставникот нудат доволно

познавање на прашањата за човековите права и разбирањето на разликата на религиозните и нерелигиозните гледишта целосно. Ваквите принципи целосно при тоа владеат со разните методологии на наставата, со посебно внимание на оние кои се темелат на меѓукултурниот пристап и значаен увид се врши со начините на кои може да се подучува за религијата на учтив, непристрасен и професионален начин.

Резултатите од наставата за религијата во рамките со Толедо принципите опфаќаат очекувани исходи пред се во рамките на зголеменото присуство на толеранција и почитување на одредените системи на религија и верување, вклучувајќи го и правото да не се верува ниту во еден од системите на религијата и верувањето. Се очекува и дека зголемувањето на способноста на учениците со цел да ги поврзат прашањата во рамките на религијта и верувањата со пошироки прашања за човековите права, слобода на вероисповед и изразување, каки и унапредување на мирот, преку силата на верата за решавање и спречување на конфликтот на демократски начин.

Од не помала значајност се наоѓа и нивното стекнато темелно познавање на системот на разните религиозни вредности, варијација која постои во рамките на сите религии и верувања со повикување и на локалниот,националниот контекст и пошироката географска област. Ненадминливо е и познавањето на контекстот во рамките со главните историски случувања кои се однесуваат на различни системи на религијата и верувањата како и вниманието посветено на локалните околности кои се комбинираат со пошироката географска и културна перспектива.

Така едуцираните ученици се стекнуваат со разбирање на значајноста на религиските и филозофските уверувања во личниот живот и значителната информација за сличноста и разликата меѓу различните религиски верувања. За очекување е и нивната зголемена способност која се темели на солидно знаење да се препознаат и испитаат постоечките проблематики на негативните стереотипизации за верските заедници и нивните членови. Повеќе од сигурно е

дека значење има и историското и психолошкото разбирање за тоа како недостатокот од почитување на верската разлика довел до екстремно насилство кое и ден денес се памети, и е во врска со значајноста на активното учество на луѓето од спротивната страна – задржувајќи го мирот и заштитувајќи ги правата на останатите.

Треба исто така да се спомене и способноста на противење на учтив и прифатлив начин, амбиентот на нетолеранцијата и дикскриминацијата кога истите се случат. Исклучително е значајно и младите генерации да се стекнат со подобро сфаќање на улогите кои ги играат разните религиски верувања во денешниот плуралистички свет. Потребата за ваков вид на образование ќе продолжи да се развива со меѓусебното делување на различните култури и идентитети кои се среќаваат низ патувања, религија, трговија, медиуми и миграција. иако подоброто познавање на религијата самата по себе нема да придонесе за зголемување на толеранцијата при заемното почитување, неупатеноста ја зајакнува можноста за неразбирање, стереотипизирање и конфликти.

Поради тоа, Толео принципите треба да овозможат организација на процес кој ќе понуди информација на автори, уредници и издавачи кои објавуваат учебници за настава на религијата со цел да може оптимално да се почитуват ваквите принципи. Конечно овој проект служи и како мост да се искористи стручноста на OSCE-ODIHR Советодавното тело за слобода на религијата и верувањата при изработка или примена на наставните програми и планови за подучување на религијата или кај воспоставување и оценка на институциите за обука на наставниците и ефективно имплементирање на програмите.

Треба сепак да се спомене фактот дека во балканскиот регион Толедо принципите единствено експериментално биле применети во Босна и Херцеговина каде Мисијата на OSCE во соработка со Гете институтот уште од почетокот на новиот век започнува проект на воведување на неконфесионален

предмет во средните училишта кои би учеле за главните светски религии присутни во ова опкружување, на еден неутрален, недоктринарен начин. За жал, овој проект останува во пило фаза бидејќи се соочил со неочекувани и силен отпор на претставниците на сите религиски заедници кои енергично потврдиле на отфрлање на тој проект плашејќи се дека постепено може да ја потисне категистичката религиска настава од училиштата.

3.3 ЕВРОПСКИ СТАНДАРДЕН МОДЕЛ ЗА РЕЛИГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО

Треба да се истакне фактот дека и ден денес, сеуште не постои некој одреден, унифициран "меѓународен" или "европски стандарден" модел на религиското образование во државните училишта. Напротив, во рамките на религиското образование во државните училишта во Европа, открива поголема разновидност во пристапот.

Меѓутоа, и покрај ваквата разновидност, постои појава која скоро сите европски земји ја споделуваат меѓусебно, а тоа е предавањето за религијата како интегрален дел од едниот дел на редовните училишни предмети, без разлика дали тоа е историја, книжевност, уметноста и филозофијата, социологијата, етиката и други. Од овие причини, би било неточно да се потврди (како што се имплицира во некои анализи за религиското образование во училиштата во Европа), дека постојат повеќе земји, како што е на пример, Франција, каде воопшто нема религиски аспект во школувањето.

Доколку се прифати фактот дека невероисповедно учење за религијата, како облик на невероисповедно религиско образование, тогаш можеби е поточно да се потврди дека во овие земји нема религиско образование и нема религиско образование во форма на посебен школски предмет во државните училишта. За оние кои подразбираат религиско образование на ограничен и традиционален начин, невероисповедното предаваање за религијата како интегрален дел од некои редовни училишни предмети, како што е историјата, каде не е доволно да се зборува само за религиското образование во училиштата.

Фактот дека нема религиско образование и дека нема религиско образование, сепак не мора да значи дека ги спречува неопходно граѓаните да се стекнат со знаење за големите делови од културните и националната историја, и да разберат повеќе аспекти од значајните активности во уметноста и книжевноста, ниту дека се занемарува значајноста на религиското образование во создавање на подобра основа за толерантна и мирна интеракција и комуникација во една мулти-религиска земја и светот. Напротив, дури возможно е и да се постигнат овие цлеи на интегрирање на повеќе религиски теми во некои редовни училишни предмети[19], од тука, францускиот образовен систем во рамките на религијата и школувањето може да биде и модел за современа Европа, затоа што нуди знаење за религијата како историски и културни факти и како такво ја почитува слободата во однос н тоа дали да има религиско определување или не, кое е витално за коегзистенција на различните духовни опции.

Во овие рамки и образовната политика во земјите како Франција ја почитуваат разликата на уверувањата на поединците, одржуваат современо мулти-верско општество, и го зајакнуваат духот на толеранцијата. Додека пак, сотанатите имаат исклучително различни погледи за овој пристап. Се смета дека световниот модел во земјите како Франција не може да бидат модел за

[19] Robert Debraz Учење на религиските факти во световните училишта, 2002, стр.48

современа Европа, бидејќи не ги зема редвид разновидноста на видот на односи меѓу државата и религијата од земјите во Европа.

Знаењето за религијата, како историски и културни факти не секогаш ја зголемува толеранцијата меѓу народот. Зависно од тоа што се подразбира под факт, овој вид на образование сепак би можел да создаде или да ги зајакни ефективните предрасуди и стереотипи. Постои дури и се поголема поддршка и заговори за пристапите на предавање и учење во кое ново знаење е биде пропратено со интерпретативни методологии кои нагласуваат учество и размислување како и соочување со сосптвените предрасуди.

3.4 ОСНОВНИТЕ РАЗЛИКИ МЕЃУ ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ ВО РАМКИТЕ НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Една од првите основни разлики меѓу европските земји во рамките на религиското образование не е разликата во имање или немање на религиското орбазование во државните училишта. Всушнсот, разликата е меѓу државите кои имаат или немаат религиско образование како посебен предмет. Државите во Европа каде нема религиско образование како посебен предмет во државните училишта се Франција, Црна Гора, Македонија и Албанија исто така.

Додека во сите останати, постои религиско образование во државните училишта како посебен предмет. Втората основна разлика меѓу европските земји, која се однесува на религиското образование во државните учиишта, грубо кажано е разликата меѓу земјите каде постои религиското образование

како посебен школски предмет во државните училишта и оние земји каде постои невероисповедно религиско образование.

При тоа, државите во кои постои вероисповедно религиско образование во државните училишта, се имплементираат во три различни облици и тоа:

- *Како обавезен предмет – Австрија, Кипар, Финска, Германија, со исклучок на некои делови од Грција и Ирска*
- *Како факултативен предмет – Бугарија, Хрватска, Чешка Република, Естонија, Унгарија, Италија*
- *По избор – Латвија, Малта, Полска, Романија, Словачка, Шпанија и Србија*
- *Како факултативно – обавезен предмет – Белгија, Литванија, Луксембург, Португалија,*

Во овој систем ученикот мора да избере еден од неколкуте опции како дел од својот наставен програм и религиското образование е една од тие опции, во системите каде религиското образование е вероисповедно ориентирано, чесот постојат низа различни предмети, од кои учениците или родителите може да избираат еден.

Одговорноста за наставните планови почива или во рацете на црквата и религиските заедници, или религиските заедници во соработка со државата. Во сите овие земји, поголемиот дел од религијата воспоставува свое сопствено вероисповедно религиско образование. Во некои од овие земји, другата религија, или барем оние кои се службено признаени од страна на државата, може да понудат и свое деноминациско религиско образование.

Во Австрија, Белгија и дел од Германија, деноминациското религиско, образование не е само ограничено на католичко и протестантско учење туку вклучува и православни, еврејски муслимнски, будистички и останати облици на религиското образование. Вероисповедното религиско образование на некои од овие религии е правно дозволено и во Хрватска, Финска, Грција,

Романија, Словачка, Италија, Шпанија и Португалија. Но во Италија, на пример, каде католицизмот е доминантен во културата и општеството, малите протестантски цркви не користат правна можност да понудат религиско образование на своите ученици во државните училишта на своите ученици, каде всушност се против било какво вероисповедно религиско образование во училиштата.

Ваквиот случај во Италија и католицизмот, заедно со искуството од некои други земји во кои една вероисповед или деноминација е доминантна, покажува дека националната политика за вероисповедното религиско образование во државните училишта не е неопходно и решение кое го бараат религиските малцинства, иако постојат и мислења дека во Австрија на пример, спротивно може пак, да биде вистина. Во некои земји исто така. На малцинските религии правно им е дозволено да нудат вероисповедно религиско образование во училиштата, но тоа не можат да го направат од практични причини, поточно од недостаток на квалификувани наставници, недоволен број на ученици во даденото училиште кое припаѓа на малцинството и нивната религија а кои би сочинувале една паралелка.

Втората карактеристика која се истакнува меѓу државите каде постои вероисповедно религиско образование во државните училишта е дека во повеќето случаи постои можноста да не се присуствува на религиската едукација, туку да се избере наместо тоа алтернативен или дополнителен училишен предмет.

Учењето за останатите религии исто така може да биде вклучено во наставниот план на вероисповедниот предмет, особено на ниво на средните училишта. Меѓутоа, во таквите случаи, учењето за останатите религии има тенденција да биде зад аголот на доминантната религија. Наставниците можат да бидат професионални наставници со или без посебен и близок однос со црквата но можат да бидат и свештеници или наставници поставени и образовани од страна на црквата.

Значајно е дека по падот на Берлинскиот ѕид уште од 1989та година, поголемиот дел од посткомунистичките држави во Европа се определуваат за вероисповеден пристап кон религиското образование во државните училишта. При тоа, одново го воспоставиле моделот на религиското образование и тоа истиот оној кој постоел и пред да станат комунистички земји. Ова е разбирливо бидејќи барем некои од нив сакале да покажат дека новите држави се дел од старата Христијанска Европа и дека нивните национални идентитети всушност поврзани со една од христијанските деноминации. Од друга страна пак, овој развој на нештата е донекаде и изненадувачки при тоа што одново го имплементира вероисповедниот модел на религиското образование во моделите на училишните веронаучни размислувања, спротивен на трендовите во западна Европа каде во повеќето земји вероисповедното религиско образование во државните училишта е заменето со невероисповедното религиско образование.

Земјите во кои постои невероисповедно религиско образование во државните училишта се Франција, Шведска, НОрвешка, Данска, Англија, Велс, Холандија, Шкотска, Словенија, Црна Гора, Македонија и Албанија. Во Македонија постои само невероисповедно религиско образование кое е интегрирано во некои редовни училишни предмети додека пак, во останатите земји подалеку од Балканот, сепак постои и посебен училишен предмет на религиското образование.

Во секоја од овие земји меѓу кои се наоѓа и Република Македонијаневероисповедното религиско образование како училишен предмет може да се разликува по целите, општиот пристап, содржината и наставните методи, иако воопшто говорејќи, целите се да се пренесе религиското знаење и разбирање, како и бавење со човечкото искуство. Во тоа лежи суштинската разлика меѓу невероисповедното и вероисповедниот пристап ко религиското образование, кое има фокус на формирање на идентитет на учениците во рамките со религиската димензија.

Втората значајна разлика меѓу овие два главни принципи е и фактот дека невероисповедното религиско образование е ставено целосно во рацете на државата. Односно, одговорноста за религиското образование се наоѓа во надлежноста на Министерството за образование или локалните училишни надлежни органи кои го составуваат наставниот план, ги припремаат наставните материјали и поставуваат наставници. Бидејќи религиската неутралност на државата и правото на религиската слобода мора да биде загарантирано, невероисповедното религиско образование во државните училишта мора да биде неутрално по прашање на погледот на светот вклучувајќи ја и религијата.

Тоа така со цел за овој вид на религиско образование да биде еднакво прифатливо за сите деноминации и религии. На таа основ, поголемиот дел од набројаните држави со невероисповедниот пристап кон религиското образование во државните училишта не ја нуди опцијата за да не се посетува, иако во некои земји е дадена на припадниците на религиските малцинства. Наставниците обично се редовните училишни наставници кои имаат стекнато дополнително знаење за религијата. На пример, во Англија, Велс, псотои можност за неучествување на родителите ако и за наставниците.

Овој опис на главните разлики меѓу овие две групи на европски земји во рамките на религиското образование во државните училишта, е секако симплификуван бидејќи ги занемарува и диференцијалниот поглед кој ги зема предвид различните регионални и локални контексти на религиското образование. Некои земји се вклучени во една од двете групи земајќи предвид само предоминантниот пристап на религиското образование.

Како примерок, Германија и Шведска, претставени се како држави каде постои вероисповедното религиско образование во државните училишта иако во некои делови на подрачјето воопшто не постои вероисповедно религиско образование во државните училишта. Во Франција исто така, бидејќи вероисповедното религиско образование постои како, исклучок во јавните

училишта. Сите овие различни пристапи на религиското образование во Европа условени се со бројни фактори, како шт е фактот дали постои востанување на државната Црква, постоење на религиските малцинства, посебни договори меѓу предимантно католичките земји и Светата Столица, видот на правниот однос меѓу Црквата и државата, како и политиката на наставниот план и програм.

И покрај наведените разлики, сепак постојат и некои заеднички карактеристики низ сите европски земји. Сите имаат некој вид на религиско образование во училиштата, и сите се соочуваат со растот не амо на плурализмот на верувањето, вредностите и стилот на живот меѓу своето население, туку и светоста на општеството. Секако, сеуште има поголеми разлики меѓу европските земји во земјите како што е Грција, Ирска или Полска кои се хомогенизирани многу повеќе од останатите во рамките на религиската припадност на населението.

Прашањето кое потекнува од ова е како треба религиското образование да одговри на оваа реалност. Изгледа дека двата главни пристапи во овие рамки – вероисповед и невероисповед – на религиското образование не се гледаат како доволни за да се спречи т.н. религиска неписменост на новите генерации и зголемување на стереоитипизација и имплементирање на фундаменталистичките идеи, предрасуди и интолеранција во современите мултикултурни и мултиверски општества.

Изглда дека ова е вистина и во државите каде вероисповедното религиско образование е забрането во државните училишта и во државите каде истото е дозволено. Да е поразлично, сигурно Советот на Европа веројатно не би предложил ревизија на училишните планови и програми и промовирање на cross-cultural учење – односно, учење кое вклучува свесен напор да се применат знаењето, принципите и вредностите на повеќе од една академска дисциплина во исто време, за разните религии во сите држави членки. Препораката на Советот го иницира учењето за религиите како форма на невероисповеден

пристап кон религиското образование во државните училишта во сите држави членки на Европа, вклучувајќи ги и оние каде вероисповедното религиско образование веќе однапред постои.

Сепак, дали овој модел ќе биде или не, насока за моделот во Европа, и дали може да биде прифатлив и за Република Македонија останува да се види, каде нема сомнеж дека овој пристап сепак, може да биде прифатлив во земјите како што се Франција, па дури и САД, но дали ќе биде прифатлив и за државите каде одредена религија доминира со културата и политиката сеуште не се знае.

Повеќето земји денес и меѓународните организации се обидуваат да одговорат на овие прашања и многу други. Одговорите ги наоѓаат и вадат најчесто од практичните искуства во рамките на имплементирање и реализирање на интелектот, слободата на религијата и уверувањата, каде треба да постои и практични потешкотии за да се унапреди, барем на меѓународно ниво, прифаќањето на заедничките критериуми за религиското учење подалеку од она кое е веќе гарантирано во меѓународните нормативни текстови.

3.5 ПРИЧИНА ЗА ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РЕЛИГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Факт е дека нема едноставен одговор на погоре наведените прашања ниту во едно општество ниту контекст, ниту оваа анализа треба погрешно да се прифати дека се обидува да ги одговори истите. Според Советот на Европа, меѓутоа одговорот на прашањето за изучување на религијата е само едно големо – да. Уште од 1999та година Парламентарната Заедница на Советот на Европа во својата Препорака за религијата и демокрацијата кажува дека Образованието е клучен и круцијален начин за борба против незнаењето и стереотипизацијата. Училишните и универзитетски наставни планови и програми би требало да бидат итно ревидирани така што ќе промовираат подобро разбирање на различните религии, религиското обучување не би требало да се имплементира набрзина преку лекциите за религијата како суштински дел од историјата, културата и филозофијата на човештвото. Покрај тоа, Советот на Европа препорачува дека државите членки на Европската унија промовираат образование за религијата во чии рамки треба да:

- *Воспостават учење за религијата како низа вредности според кои младите мора да развиваат различен пристап во рамките на образованието за етиката и демократското граѓанство*
- *Промовираат учење на компаративната историја на различните религии во училиштата, со акцент на нивното потекло, сличноста во некои нивни вредности и разновидноста на нивните обичаи, традиции, празници и слично*
- *Поттикнуваат на учење на историјата и филозофијата на религијата и истражување на дадените теми на универзитетот, со цел воведување или зајакнување на аспектите*

во своите планови и програми кои се онесуваат на човечките права, историја, филозофија и наука

- *Избегнат, во случај на деца – било каков конфликт меѓусебно, од страна на државите и промовираниот план за образованието и религијата и верата на семејствата и семејните вредности, со цел за да се почитува и слободната одлука на семејствата во ова исклучително чувствително прашање*

Ваквата препорака нуди на творците на политиката референца на прашањето дали учењето за религијата би требало да се објави и имплементира во училиштата или не, барем во европскиот контекст. Содржината на цитираната Препорака може да биде релевантен и за отвореното општество. Логичките темели за воведување на учењето за религиите во државните училишта во отвореното општество може да вклучува и одредени аргументи и тоа:

- *Без доволно и објективно знаење за разните религии, децата не можат да разберат бројни аспекти од дадената историја, култура и општество како и значајната улога на религијата во животот на човекот. Од оваа причина би можело дури и да се истакне дека нечие образование не е целосно без проучување на компаративнта религија или историја на религија и нејзиниот однос од напредокот на цивилизацијата*
- *Учењето за религиите нуди корисни информации за децата и на тој начин им помага не само да разберат современо плуралистичко мултикулурно и мултиверско општество, туку им помага и во него да живеат заедно со останатите*
- *Учење за религиите им помага на децата да развијат разбирање, толеранција и почитување кон останатите*
- *Учењето за религијата ги стимулира децата и нивниот личен напредок и може да им помогне да стекнат способност да ги*

замислат алтернативните начини на живот и рационалното оценување на сопствениот избор во дадените рамки

- *Во оние световни држави каде вероисповедната религиска обука е забранета во државните училишта затоа што е неуставна, невероисповедното учење за религиите е еден а можеби и единствен начин за да се обезбеди дека децата ќе бидат способни да ги развиваат религиската едукација во училиштата*
- *Во оние држави каде постои еден или дури и повеќе облици на вероисповедните религиски обуки во државните училишта, учењето за религиите може да биде понудено како алтернативен училишен предмет*

Постојат и мислења кои иницираат дека само учењето за религијата може да ги едуцира правилно децата на рамнодушност кон религијата во својата намера да остане со неутрално и објективно однесување. При тоа заговараат дека учењето за религијата, како располагање со објективните информации и знаење, треба да биде надополнето со учење од религијата, со цел разбирање и пронаоѓање на сопствениот однос или посветеност кон религијата или верувањето.

Учењето од религијата е меѓутоа комплексен концепт, кој може да биде интерпретиран во паралелката како вид на маскирано вероисповедно образование или може всушност да ги вклучи учениците во вистинско подлабоко и критично размислување кое истите ги наоѓаат за мотивирачки. Дури и се претпоставува дека концептот за човечкото достоинство треба да го вкрсти учењето за религијата со учење за човековите права со цел за да се поттикне интер – културализмот.

Сеуште ниту Советот на Европа ниту Коалицијата во Осло не даваат специфични, практични насоки или ресурси за имплементација на учењето на религијата во паралелките кои може да се користат во сите земји и системи во Европа. Интересен е примерокот од практичниот водич за наставници по

религија во школувањето направен во САД и индосиран од страна на конзорцијата составена од повеќе од 20 невладини организации и невладини образовни здруженија, вклучувајќи и неколку со христијански, еврејски и муслиманско членство. Компаративното истражување за учењето и општествениот импакт на различнтие пристапи и методологија за учењето на религијата не е ниту многубројно ниту уверливо денес.

Особено, лидерите во политиката и наставниците треба посигурно да имплементираат насоки за одлучување за тоа кои религиски традиции ќе ги покријат во изучувањето за религијата, кои методологии ќе имаат повеќе можности за да ги вклучат и инволвираат учениите и да постигнат образовна цел на зголемување, разбирање на себеси и сотнатите, наместо да водат кон давање на етикети или зајакнување на стереотипизацијата, како и начинот на наставничките сопствени вредности и верувања кои влегуваат во учењето за религијата, и кои се пристапите за учење на религијата кои се соодветни и ефективни за различните возрасти.

Нејасно е и до која мерка учењето за религијата би можело или би требало да има посебен облик или да биде комбинирано со учење за светата хуманистичка филозофија. Дали може исто така да се комбинира истото на далеку покреативен начин. Интересен е исто така и релевантниот примерок на едукативниот тренд и неговата имплементација која се јавува во повеќето пост-комунистички транзициски општества, старото морално образование или идеолошките предмети во наставните планови и програми кои се брзо заменеи со нови предмети, ставајќи акцент на образованието за демокрацијата. На почетокот повеќето програми едноставно ги менувале фактите за комунизмот во исклучително дидактичен пристап на учење за демокрацијата. Без создавање на моделот на демократско однесување и искуства во предавањето и учењето, на страна од управувањето и водењето на целото училиште, критичарите зборуваат, дека образовното искуство нема да постигне сакан резултат од учењето за демократијата во демократското граѓанство. Оваа перспектива и критицизам логично може да се прошири на прашањето за

религијата и образованието. Доколку младата генерација едноставно ги научи фактите за различните религиски традиции и системи на верување, без развивање на свеста и разбирање на своите сопствени вредности, погледот на светот, изборот и слично, не би бил доволен резултат од учењето.

Доколку учењето за различните религии се случува во одделението, а различните пораки се испраќаат низ политиката и ставовите кон религискиот симболизам и се практикуват религии во училиштата и училишната заедница, тогаш се остава прашањето за толеранцијата и разбирањето кое треба да се постигне преку имплементираните наставни програми и планови.

Повеќето земји во транзиција во Европа, тргнуваат од затворени општества кон отворени општества. Лидерите во политиката тежнеат да ги трнсформираат своите образовни системи на таков начин каде новите пристапи за учење ги одразуваат, поддржуваат и на некој начин водат политичките, економскиот и општествениот раст и развој во земјата, како што е случајот и со Република Македонија. Како дел од повеќето посткомунистички земји, овој чекор подразбира и преориентираност на образовната политика и пракса според целосниот пристап кон школувањето, насочен на ученикот. Програмите за помош на образовната реформа може да го заговараат ваквиот чекор во политиката и праксата според методологијата на предавање, кои го промовираат и програмот за раното детство во кое детето се наоѓа во центарот на критичкото размислување, дебата, како и општествената инклузија.

Во програмите се имплементира токму ваквиот инхерентен чекор од пристапот на учење на фактологијата пропишана од страна на самата држава, ориентирани на наставниците, кои се темелат на знаење, кое било предоминантно во претходните системи. Наместо тоа, новите програми и методологии ги форсираат денес разновидните и повисоки конструктивистички пристапи во развојот на наставничкиот пристап кон учењето, со поголемо внимание посветено кон критичкото размислување, решавањето на проблемите како и дијалозите за изборот на учење и

искуствените пристапи земајќи ги предвид широкиот спектар на когнитивните способности и потенцијалот на децата.

Земајќи ги предвид ваквите вредности на отвореното општество во образовната политика и пракса, изгледа дека се вредни во рамките на потенцијалната добивка од ефективното учење за религијата, или барем можат да овозможат инволвирање на учениците во етичките и други прашања кои се неодвоив дел од религиските текстови и пракса и тоа во рамките на училишните системи. Посебно внимание треба сепак да се обрне на идентификување на содржината и методологијата која потекнува од разбирањето на себеси и останатите, поврзување на предавањето и учењето со сопствените вредности на учениците и етичките избори кои истите ги прават, вклучувајќи го и развојот и обликување на школската заедница како микрокосмос на отвореното општество.

4. РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

4.1 ВОВЕДУВАЊЕТО НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Прашањето за воведување на религијата во образовниот систем на Република Македонија стана релевантен по падот на комунизмот, распаѓањето на СФРЈ, како и воспоставувањето на Македонија како независна држава. До тогаш, овој предмет бил табу тема. Религиското образование се одржувало само во рамките на верските заедници, и тоа целосно одвоено од јавноста и образованиот систем во државата. Дури и во наставната програма на теми како што се историја, Социологија, или марксизмот, феноменот на религијата и неговите функции во современото општество не биле дискутирани. Во тоа време, секуларизација имала голем импакт, особено на полето на образованието.

По падот на комунизмот, една карактеристика на Југоисточна Европските општества е ревитализација на религијата, која има значително влијание врз сите сфери на јавниот живот. Процесот на секуларизација овој период е во криза. Во Македонија, исклучително тесна врска е основана овој период помеѓу политичките и религиозните елити. Имало дури разговор за начелување на тогашниот архиепископ во Првиот премиер Министер на државата, што за среќа не се случи, но тоа беше доказ на врската, која беше имплементирана меѓу политиката и религијата за тоа време.

Во ваквиот преоден период, се случуваат огромни промени во Република Македонија. Особено имплементирана била огромна доза на несигурност меѓу населението за тоа што ќе го донесе блиската иднина. Невработеноста нагло се покачила, каде сиромаштијата тропнала на вратите на многу домови во Македонија. Ова придонело кон тоа Социјалните проблеми да се зголемат, особено меѓу младите: алкохолизам, злоупотреба на дрога, проституцијата, криминалот, итн.

Кризата во сферата на образованието и во семејството, како основна клетка на општеството, беше проследено со криза на моралните норми и вредности кај младите. Во прилог на ова доаѓаат согледувањата недостаток на перспектива и напредок во земјата, што резултираше со одлив на мозоци во Западна Европа, Северна Америка, Австралија и во другите развиени земји. Во средината на 1990-тите години, речиси 101.000 луѓе, или 5,3% од населението, се во привремено вработување во странските земји[20]. Во неколку градови, речиси една петтина од населението отишле во странство за да работат и да си ја најдат среќата таму.

Овие два процеси на ревитализација и кризата на секуларизација, се предуслови за отворање на прашањето за воведување на веронауката и религијата во образованието. Ова прашање беше изнесено од страна на религиозните елити, особено претставниците на Македонската Православна Црква, поддржана од страна на претставник на Исламската верска заедница, Католичката црква и другите верски заедници во Македонија, вклучувајќи ги и сите верски малцинства.

При тоа, религиското образование беше имплементирано во државните училишта во 2001/2002 година. Предметот бил именувана како катехизам. Тој не била задолжителен, и немало евалуација (оценување) на учениците. Тоа беше мултиконфесионална функционалност во образованието. Наставната програма е директно поврзана со основните теолошки категории или на

[20] Матевски, 1995

Православието или на исламот, двете водечки религии во Македонија, а наставниците беа од двете најголеми верски организации во земјата: свештеници од Македонската православна црква и од Исламската верска заедница во Македонија. Децата ја изучувале само сопствената религија-македонските ученици училе од Православието, учениците Албанци исламот. Ниту еден од нив не бил изложен на тоа да ги научи основните принципи на другите светски религии (католичка Христијанството, протестантизмот, будизам, хиндуизам, итн). Содржината на програмата е строго догматска теологија. Предметот бил едно-димензионален, во кој на четири дисциплини кои се занимавале со социјални феномени на религијата (историја на религијата, социологија на религијата, Филозофија на религијата и теологијата), само дисциплината на Теологијата била проучена во државните училишта. Таргетираната група на ученици била ученици од основното училиште од трето до четврто одделение, девет до десет години, како и од седмото и осмото одделение, децата од 13 и 14 години.

Табела 1. Религискиот состав на Република Македонија 2010

Религија	Вкупно во бројка	Вкупно во процент
Христијани	1,310,184	64.78%
Мулсимани	674,013	33.32%
Католици	7,008	0.35%
Протестанти	520	0.03%
Останато	30,820	1.52%

Извор – 2011та Попис на Република Македонија,

Поради големиот број на грешки кои се направени, грешки на социјална, педагошка и културна природа, предметот бил прекинат по една година од своето постоење. Овие грешки може да се сумираат по должината на следниве точки:

- *Нема промена која е направена во Законите за основно и средно образование, кое во нивните членовите 13 и 7, соодветно, беа забранети сите политички и верски организирања и дејствувања во училиштата. Ниту, пак, беа направени промени на Законот за верски заедници и религиозни групи, во која е наведено во членот 24 дека верското образование може да се врши само во државните локации каде што се вршат верски обреди (т.е. во цркви и џамии), и само вон училишните часови. Затоа, на Уставниот суд на 5 ноември 2003 година престанува новото религиско верско образование и неговиот предмет, осврнувајќи се главно на законите за образование*
- *Пред да се воведе предметот, немаше јавна дебата и консултации кои ќе им овозможи на сите оние кои се засегнати со проблематиката - социјални научници, наставници, ученици, родители, политичарите, и членовите на верските организации - до своите ставови за тоа како таа треба да се спроведува.*
- *Учениците беа издвоени од страна на националната и верска идентификација. Ова не ја подобри меѓуетничката и меѓурелигиската толеранција. Од таа причина, овој начин на спроведување на предметот беше одбиен од страна на членовите на меѓународната заедница. (Ова е врз основа на интервјуа дадени на медиумите од страна на претставници на меѓународната заедница).*
- *Не е направена сериозна студија за да се утврди најсоодветната возрасна група за овој вид на образование.*

- *Повеќето сектори од модерното општество на Македонија не ја одобриле имплементацијата на религиското учење во државните училишта*

Како резултат на погоре наведените проблеми, прашањето за религиска едукација и религиско образование во Македонија, било ставено во "фиока" за долго време. Прв предуслов за овој развој на настаните беше воспоставувањето на гореспоменатата тесна врска помеѓу верската и политичката елита. Ваквата врска беше формирана во текот на 2004 година, во врска со спорот меѓу Македонската православна црква и Српската Православна Црква. Потоа, за прв пат по осамостојувањето на Република Македонија, политички консензус Е постигнат за ова прашање. Сите политички партии, па дури и оние од "просрпската" ориентација, дале јавна поддршка на Македонската Православна Црква. Исто така, имаше секојдневна комуникација меѓу црквата и државата во врска со проблемот на верска толеранција, услов за македонскиот влез во Европската заедница и НАТО.

Ова на крајот резултираше со претседателот и премиерот, Министерот за државата да бидат седнати околу иста маса како Архиепископот на Македонската православна црква и лидерот на Исламската верска заедница. Разговорите отвориле прашања како што се денационализација на верските имоти и спроведување на религијата во државните училишта.

Сепак, верска елита мораше да најде силен аргумент за да ја убеди македонската јавност за потребата од воведување на религијата во образованието. Картата на која играа беше спречување на моралниот пад кај македонската младина кој бил во голем успон дадениот период. Овие аргументи се поддржани од страна на социолошки истражувања, кои довеле до непобитен заклучок дека социјалните проблеми се множат енормно. Алкохолизмот стана веќе широко распространет меѓу младите, како и злоупотреба на дрога и проституција, кое полека но сигурно го инфилтрира

општеството, обезбедувајќи издувен вентил за чувствата на разочарување, отфрлање, како и недостатокот на перспектива во државата.

Овие социјални проблеми, заедно со ревитализација на религијата, ја отвори ширум вратата на верските норми да навлезат општеството. Десетте Заповеди, говорите на Исус и законот донесен од Мохамед повторно станаа релевантни за сегашноста. Религијата во вистинска смисла на зборот почна да им служи на двете индивидуално-психолошката а особено етичката функција. во однос на индивидуалната психологија, Црквата повторно го покрена прашањето на Судниот ден и апокалиптичниот крај, застрашувајки ги младите луѓе кои ќе мора да се соочат со Бога, кој ќе биде судија на нивниот живот на Земјата.

До извесен степен, верските норми станаа замена за правните норми, каде правниот систем на државата веќе беше подпаднат во длабока криза. Но, етичката функција на религијата одигра клучна улога во претставување на религијата во образованието.

Ова, тогаш, е тезата дека сите верски претставници се промовирани во јавноста: верското образование може само да помогне за подобрување на морална состојба во македонското општество. Тоа може да го пополни моралниот вакуум што се отвори во таканаречените транзициски периоди поради одбивање на социјалистичките морални вредности и бавното воспоставување на граѓанските. На тој начин може да се ублажи "морална паника" која се ширеше меѓу населението.

Оваа теза доби поддршка од некои претставници на интелектуалната и научна елита, и сето тоа резултираше со "политички договор" помеѓу верските претставници и претставници на државата. Прашањето за религиското образование повеќе не е дали тоа ќе биде воведено, туку се фокусира на тоа во каква форма, за кого, и кога ќе биде воведено. Научени од минатото искуство, овој пат Министерството за Образование и наука, за срека поведе широка јавна

дискусија за ова прашање, иако во времето на имплементирање не постојат достапни документи[21].

Имајќи го сето ова во предвид, постои потреба за сериозно истражување на сите аспекти на ова сериозно прашање. Како што веќе се истакна, одреден вид на истражување е особено потребно во Македонија, како единствена земја во регионот која за прв пат во својата историја размислува сериозно за имплементација на религиското образование. Ова прашање веќе најде некакво решение во сите земји на Балканскиот регион, освен Албанија, иако се 'уште се само прелиминарни резултатите од овие решенија кое може да се дискутира.

[21] Зоран Матевски, Етем Азири, Гоце Величковски – Религијата во Училиштата-проблеми на плурализмот во Државната област, Котор, Април 2004, стр.49-54

4.2 НЕГАТИВНИОТ ПРЕГЛЕД НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА ДЕНЕС

Република Македонија подразбира дека е држава која е ослободена од било која силна идеологија, на која може да се темелат претежно останатите уставни и општествени системи. Всушност, републиканскиот принцип подразбира еден вид на секуларно разбирање на државата – одвоеност на државата од црквата, кое мора да се сфати и како буквално и апсолутно – како и принципот на религиската неутралност на државата. Според тоа, концептот на заедничкиот јавен интерес, е секуларен и не се темели на верските или идеолошките повисоки вистини.

Уште од 1991ва година, државната власт и верските заедници започнале да ги обликуваат религиските вредности во државните општествени конфесии во државата. Религиското образование во вид на веронаука како школски предмет сеуште не постоел во Македонија од 90тите во минатиот век.

Сепак, ова не значи дека не постоеле силни аргументи и барања за религијата и верувањата да бидат имплементирани во македонскиот образоваен систем како во соседните земји на Балканот. Најголем фокус на барањата на верските заедници, кои во Македонија се поделени на две поголеми религиски групи – исламската и христијанската, се ставало на основните училишта, каде многу брзо потоа започнало да се бара од страна на верските заедници религиското образование да се имплементира и во средните училишта на македонската млада генерација како неопходни наставни предмети, без право на избор на младите генерации за изучување на истите.

При тоа, со цел да може да се разбере одбивноста и причините поради кои религиозното образование во дадениот период не било имплементирано во едукативниот систем на Македонија, се истакнуваат и анализираат неколку аргументи и тоа:

- *Теолошки аргумент. Влегувањето на црквата во световните училишта би значело нарушување на принципот на секуларизација, т.е. на одвоеноста на црквата од државата. Со тоа, колку и да звучи парадоксално, би се напуштила интенцијата на Исус, кој токму се залага за издвојување на сверата на духовно-религиозното од сферата на световното, државното.*
- *Педагошки аргумент. Практичната димензија на педагошкиот аргумент се состои во несовпадноста на општиот поглед на светотот што постои помеѓу научниот пристап кон суштинските прашања, од една страна, и религиозното толкување и објаснување на овие прашања.*
- *Практичен аргумент – во државата инаку се случува да постојат повеќе религиски заедници и ниту една од нив нема право да биде занемарена од страна на граѓаните, на фактот дека доминантните конфесии се христијанската и муслиманската. Ваквата структура на различна конфесионална припадност ќе се одразува секако и во училишниот систем во Македонија.*

Ваквата одвоеност на религијата од училиштата во Република Македонија, се истакнуваат како цивилизациска придобивка каде општествената како и културната традиција во Европа е присутна од минатите времиња. Од тука со тоа што е напуштена веќе традицијата и практиката, религиозното образование, треба да биде едно од темелите на училиштата и на

воспитните планови и пгорами во Република Македонија. Според тоа, преку образованието треба да се фомулира и развива научниот преглед на светот. При тоа треба да се практикуваат и воспитно едукативните содржини кои покрај стручните знаења и мислења, ќе ги развиваат токму хуманистичките ориентирани личности. При тоа, мошне корисни може да излезат и оние содржини кои покрај локалното, националното ќе ги градат и останатите нишки за универзалното човечко цивилизација и хуманистичката исто така.

На ваквите ставови мора да им се пристапува со почит во однос на придобивките од минатите времиња каде на вие простори било остварено повеќе други учења кои го обликуваа и денешниот образовен систем. Ова остава простор за надеж дека сепак постојат критериуми и услови за ефективно имплементирање на религијата во едукативниот систем.

При тоа, новата власт во Република Македонија се обиде да го зајакне процесот на десекуларизацијата започнувајќи во текот на 90тие години, меѓу останатото поврзувајќи го и поимот на секуларизација со комунистичката идеологија, која земајќи предвид нејзиниот антикомунизам, би требало да претставува најдобар начин за дискредитирање на овој термин. Истата би требало и да се институционализира, наоѓајќи во истиот замена за веќе истрошени идеолошки решенија.

Она што е уште поиронично е што Република Македонија важи за една исклучително религиозна земја. Православниот богославски факултет, не е сеуште дел од образовниот систем и покрај фактот што уште пред 12 века од 1121ва година, во Охрид свети Климент Охридски основал универзитет уште во 886та година, кој е познат како првиот словенски универзитет, на кој теологијата била основа и почеток на Универзитетот и неговото учење.

Денес кога Македонија има повеќе државни универзитети и уште толку факултети, сеуште не се наоѓа место за единствениот Богославски факултет.

Факт е – во Македонија сеуште нема веронаука, религијата сеуште се игнорира од македонскиот образовен систем, дури и денешната Влада, донесе одлука и Закон за воведување на религијата во образованието, меѓутоа, Либерално демократската партија се спротивстави на овој Закон кој поради тоа не беше изгласан.

Исто така, во 2008ма година беше донесен и Закон за црква, верски заедници и религиозна група. Сето ова сведочи за маргинализирањето на религијат аи нејзините вредности како можен придонес кон трансформацијата на општеството преку влијателниот образовен систем во Македонија.

Сепак во учебната 2010/11 година во основните училишта се воведе предмет за изучување на религијата односно предметот се воведе во 4то одделение(по старо 3то одделение) и се вика **„Запознавање со религиите“** чии пристап е неконфесионален и го предаваа Социолози. Исто така воведен е конфесионален предмет **„Религија на етика“** и пристапот е конфесионален а предаван е воглавно од свештени лица. Учениците можат слободно да избираат помеѓу овие два предмета.

4.3 ЗАКОНОТ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ

Правото за образование во Република Македонија официјално се имлементира во 1991ва година во конституциските артикли 44 и 48, каде се тврди дека државата е одговорна за имплементирање на едукација за сите деца без разлика на нивната националност и религиски уверувања. Специфично кажано,образованието треба да биде достапно под еднакви услови на сите генерации, без дискриминација на полот, националноста, политичките или религиските верувања каде основното образование е бесплатно и неопходно и трае вкупно осум години.

Додека пак, средното образование е исто така бесплатно и не е неопходно. Секој ученик меѓу петнаесет и деветнаесет години има завршена основно образование и има право да се запише во средно образование. Моментално, постојат околу 85% од учениците кои го имаат исполнето ова право на школување, запишани на средното образование.

Образованието на ова ниво е имплементирано во различни обучувања и програми, во рамките на овозможување на специфично припремање на младите генерации во поразлини категории на труд и работа, вклучувајќи ги и генералните, општи средни училишта – односно гимназиите. Стручни училишта траат или три или четири години. Стручно образование има две цели: студентите кои имаат завршено четиригодишно образование се подготвени за продолжување на образованието во високо образовните институции. Исто така, ги подготвува студентите за вработување во индустријата, трговијата, услугите и други области кои учениците ги избрале.

Гимназијата трае четири години и се имплементира со цел да ги подготви учениците за универзитетски студии. Во прилог на општо средно и стручни училишта може да се најдат и средни училишта за уметност.

Првенствено, средното образование се предвидени во законот да биде бесплатно. Сепак, повеќето средношколци мора да плаќаат или годишен надоместок на администрацијата на училиштето кои го посетуваат или на нивните наставници директно. Сумата која во основа се движи од 500 до 1.000 денари, би требало да ги покрие трошоците на училишните материјали кои учениците ги користат.

Школарините не се дефинирани во Законот за образование, според одредениот државен службеник во Министерството за образование и наука; ова е обичај кој стана постојан во повеќето училишта, како резултат на ограничените ресурси кои се достапни за купување на материјали потребни за да се обезбеди соодветно образование за учениците. Првично, това беше политика имплементирана на родителските совети од стручни училишта кои одлучиле да ја прифатат оваа политика. Сепак, развиена за да претставува преседан, подоцна станува стандардизиран обичај во повеќето училишта во Македонија.

4.4 УЛОГАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПРАВИЛНОТО ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РЕЛИГИЈАТА ВО ДРЖАВНИТЕ УЧИЛИШТА

Во денешното модерно општество во Македонија, примерната улога на државата во рамките со нејзиниот однос со религиските институции е пред се да имплементира ефективен едукативен план и програма во однос на примена на религијата во образовните институции во државата. При тоа, веднаш по планираното ефективно имплементирање на религијата, од голема значајност е да гарантира државата како таква, нивни групни права, како и поединечни права на нивните членови на религиските институции.

Од друга страна пак, Македонија не треба да ја ограничи слободата на религиските групи и институции со цел за да основа приватни религиски училишта како средство за осигурување на пренесвање на одредените религиски традициии и развивање на силна посветеност на тој специфичен начин на живот. Контроверзното прашање е дали државата би требало да гарантира ваква слобода и за религиските секти кои постојат и во македонското модерно општество.

Иако некогаш постоеле потешкотии кон строго редефинирање и одделување на религијата од сектите, политиката во поразвиените земји на пример, се темели на разликата меѓу овие групи. Во ваквите случаи, одредени религиски секти и култови немаат исти права како членовите од таканаречените традиционални религиски групи. Сепак, правата на сектата и култот може да бидат ограничени само доколку тие огрнаичувања, пропишани со закон и неопходни за заштита на јавната сигурност, ред, здравје и морал или фундаменталните права и слобода на останатите.

Од друга страна, државните институции во Република Македонија, би требала да воспостави ефективен модел на образование во државните

училишта кои спречуваат индоктринација, како повреда на правата на рдителите да ги образуваат и едуцираат своите деца во рамките со своите сопствени религиски или филозофски уверувања. Во овие рамки се земаат предви и иницирање на разбирањето, толеранцијата, почитување во однос на плуралистичкиот раст и развој на македонското општество, едуцирајќи ги и учениците за принципот на религиската слобода како еден од фундаменталните елементи за слобода и демократија.

Во ваквите однапред смислени модели во образованието во државните училишта, религиското образование би можело да се смета за промовиање на толеранција, и разбирањето меѓу поединците, групите и нацијата, преку пренсување на знаење и вредности кои се однесуваат на сите религиски трендови, на инклузивен начин, така што поединците треба да сфатат дека се дел од истата заедница и да научат да создадат свој сопствен идентитет во рамките на хармонијата со идентитетот кој е различен од нивниот во истата држава.

Некои од претпоставките во основа на политиката се темелат на фактот дека улогата на религијата во државните училишта мора да тече директно од сржта на уставните вредности на државјанството и човековите права, дека јавното училиште има образовна одговорност за подучување и учење за религијата на начини кои се далеку поразлични од религиското учење кое се добива дома, од семејството и религиската заедница, дека религиското образование е посебен академски програм со јасни образовни намери и цели за подучување и учење на религијата.

Политиката треба да вклучува и одредби за вклучување на подучувањето за религијата во школскиот план и програм, обуката на едукаторите од подрачјето на предметот и оцена на резултатите за учење, како и одредбите за одбрана од индоктринација, нееднаквост и дискриминација во останатите аспекти на религијата и школската заедница. Изгледа дека најпримерниот облик на религиското обрзование на кое државата може да го понуди во

општеството во државнит еучилишта, без оглед на религиските и филозофските уверувања од страна на нивните родители, можеби е невероисповедно поучување на религијата.

Бидејќи ваквиот пристап за религиското образование е значително неутрален во однос на содржината во различните религии, би требало да може да биде прифатлив не само за државата која сака да биде неутрлна во религиските активности и не треба да дава предност на една или друга религија, туку и за макар некои држави кои не се неутрални во овој поглед. Фактот дека во таква држава би постоело вероисповедно религиско образование во државните училишта исто така не е доволна причина за забрана на невероисповедното учење за религијата во државните училишта.

4.5 НАСОКИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ ПРЕЗЕМАТ ОД СТРАНА НА ДРЖАВНИТЕ ОБРАЗОВНИ ИНСТИТУЦИИ

Насоките за поучување за религијата која државата би требало да ги земе предвид кои ја извлекуваат суштината на одлуката на религиското образование кое може да биде дозволено во таква стриктно света држава, се следните:

- *Училиштето може да биде покровител на студиите за религијта, но не и покровител за имплементирање на религијата*
- *Училиштето може да ги изложи учениците на сите религиски погледно, не не и да им наметнува одреден посебен поглед*

- *Пристапот на училиштата кон религијата мора да биде оној во рамките на обучувањето не на индоктринацијата*
- *Функцијата на училиштата е да едуцира за сите религии, не да ги преобратува на било која друга религија*
- *Пристапот на училиштата на религиите треба да биде академски не верски*
- *Училиштата мора да учат она кое сите луѓе им веруваат, но не да учат на учениците она кое треба да го веруваат*
- *Училиштата треба да се стремат кон свесноста на учениците за сите религии, не треба да врши притисок за ученикот да ја прифати било коај религија*
- *Училиштата треба да настојуваат да го информираат ученикот за разните верувања, не треба да настојува да ги отстрани од одредено верување*

Секако, употреба на изразот "сите религии" не имплицира дека учењето за религиите во државните училишта мора да се бави со сите постоечки религии, туку мора да ги земе предвид широкиот спектар на религии и идеално барем за оние кои се имплементираат и применуваат во Македонија. Натаму, целта на учењето за религијата не треба да биде за да се покрие што е можно повеќе религии од една, се поставува само и прашањето дали пристапот кон стекнување на информациите за религиите сам по себе е доволен. Некои го застапуваат мислењето дека целта мора да биде ученикот да ги има вештините и ставовите овозможени од училиштето.

Прашањето за примерна улога на образовните институции во врска со односот со религиските заедници и самиот образовен систем во македонското општество не е ограничено, меѓутоа, на гарантирањето на претходно споменатата група и поединечните права во јавните училишта, се зема предвид надлежноста на државата.

Прашањето исто така се однесува и на приватните училишта. Во рамките на приватното школување, државата треба да има обврска да ги гарантира правото на родителите да изберат и ако е потребно, да основаат приватни религиски училишта како еден вид на средства за да се обезбеди дека образованието на нивните деца во училиштата ќе биде во рамките со нивните религиски уверувања. Ова родителско право, како што и претходно е напоменато, е признаено во одредени меѓународни документи за човековите права, иако тоа право не е ограничено.

Напротив, на родителите им е дозволено да изберат само приватни училишта кои се во рамките со оној минимум на образовен стандард како што е одредено и одобрено од Република Македонија. При тоа, контроверзата околу слободата на родителите да го изберат приватното образование почнува кога ќе се постави прашањето за тоа в која мерка е законско да се ограничи правото на избор на религиско образование за своето дете. Доколку ваквите ограничувања одат предалеку, тогаш слободата на родителите на избор на училиштата може да биде прекршена.

Зависно од пристапот на религиското образование во дадената земја, државата може да ги преземе улогите, како што се правењето или одобрувањето на наставниот план и програм или текстови кои влијаат на религиското образование, поставувањето и статусот на религиското образование во рамките на школскиот распоред, политиката во врска со квалификациите и вработување на наставниците на религиското образование како предмет, проценките на резултатите на учење поврзани за религијата и школување.

Во овој момент изгледа дека не ни постои спремен план за компаративните пристапи на овие прашања на политика или појавата на било каков консензус за тоа што е примерена улогата на државата во македонското општество по дадените прашања.

5. СТУДИСКА АНАЛИЗА НА ПРИМЕНАТА НА РЕЛИГИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ДРЖАВНИТЕ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА

5.1 РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊАТА СПРОВЕДЕНИ ВО СТУДИЈАТА

Почнувајќи од мулти-димензионалната природата на овој проблем, во рамките на изработката на магистерскиот труд е извршена студија врз основа на квалитативни методолошки пристап. При тоа, се имплементирани 30тина интервјуа со претставници на трите социјални групи најдиректно засегнати со овој проблем: еминентни научници и претставници/членови на верските организации во Република Македонија. Бидејќи повеќето важни верски и етнички заедници во Македонија се православни Христијаните (главно Македонци) и муслимани (главно Албанци),

Тие се подеднакво застапени во примерокот, без оглед на разликата на населението. Овие две групи имаат значително влијание врз спроведувањето на религијата во образованието. Меѓутоа, не се вклучени во оваа студија претставници на помалите верски и етнички заедници. На интервјуираните испитаници се на возраст меѓу 35 и 65 години, на урбанистичка позадина, претежно од главниот град Скопје, Куманово и Охрид.

Испитаниците интелектуалци се претежно од Универзитетот Свети Кирил и Методиј во Скопје и Евро Колеџ во Куманово – Љубиша Петрушевски. Верските претставници се од Македонската православна црква (во натамошниот текст: МПЦ) и Исламската верска заедница на Македонија (во натамошниот текст: ИВЗ).

Одговорите на прашалникот се претставени како збир на мислењата на секоја општествена група одделно.

Какво е вашето мислење за воведување на религиското учење во државните училишта во Република Македонија?

Општо земено, сите претставници на МПЦ се во корист на воведување на веронауката во образованието. Овој вид на образование, велат тие, е од суштинско значење за нашиот образовен систем, бидејќи педагошката функција на религијата во општеството се заснова на тоа. Ученикот кој завршил одреден степен на образование не само што ќе се стекне со знаење, но, исто така, ќе стане подобар човек со морални квалитети. Некои од свештениците сметаат дека ќе се постигне целта на овој вид на образование само ако предметот е теолошки ориентиран. Ако предметот е научно ориентиран, тие мислат дека тоа ќе ги збуни деца, и ќе го оштети нивниот духовен живот. Тие сметаат дека било каков вид на религиско учење ќе биде корисен за развојот на младите. Следните одговорот е цитиран:

"Религијата треба да се научи како цивилизациско и културно наследство. да се развие модерен пристап кој ќе се обиде да ги постигне највисоките цели, да ги инспирира младите да биде вредносен и да развие општествена свест. Религија го ослободува духот кон креативност и продуктивност."

Додека пак, претставниците на ИВЗ го гледаат воведувањето на овој предмет како императив на времето. Тие сметаат дека религијата треба да биде дел од меѓународна култура. Нејзино воведување во основните и средните училишта ќе биде позитивен чекор за општеството како целина, и е чекор напред кон реализација на основните граѓански права и слободи во Македонија како либерализирана, парламентарна демократија.

Меѓутоа, меѓу македонските интелектуалци, главниот аргумент на противничката екипа е дека постојат и други начини за децата да дознаат повеќе за религиската разновидност; теолошкиот пристап не е прилагоден во контекст на современиот живот. Верската догматика ќе го ограничи изборот на различни точки на гледање, велат тие, и теологијата е секогаш во судир со науката која денес е модерна. Додека пак, сите албански интелектуалци го поддржуваат религиското образовние во државните училишта во Македонија за разлика од македонските.

Дали мора религиското образование да остане во рамките на домашното учење, или тоа може да биде воведено во основните и средните државни училишта?

МПЦ претставниците се едногласни дека два вида на верско образование мора да постои паралелно, еден во црквите, а другиот во државните училишта. Методологијата и функцијата на црковниот катехизам се разликува од методологијата на државните училишта. Религијата е поврзана со сите фази од духовниот развој на поединецот според нив.

Претставниците на ИВЗ одржуваат слични ставови, со таа разлика што наставата во Џамијата може да се смета за еден вид на подготовка за религиозното образование во државните училишта.

Меѓу македонските научници и интелектуалци, мислењата се поделени. Некои тврдат дека верата, односно религијата треба да е приватна работа и затоа мора да остане надвор од јавниот живот; тоа не треба да навлезе во совеста на децата и нивните избори, преку образовниот систем. Другите предлагаат комбиниран пристап кој ќе биде позитивен и да не се направи никаква штета. албанските интелектуалци пак, веруваат дека религиското

образование треба да се движи од домашното учење во државните училишта, така што после тоа ќе може да се стави во законска рамка.

Од која возраст мислите дека треба учениците од државните училишта да започнат со посета на часови по овој предмет?

Во двете верски заедници, преовладува мислење дека најдобрата возрасна група за почеток на овој вид на образование е 10-12 години. На оваа возраст децата се на емоционално и интелектуално ниво каде што може да се справат со некои апстрактни мисла и метафизички теми. Ова мислење се базира на образовните системи, каде религиозното образование веќе постои.

Интелектуалците пак го наоѓаат прашањето многу сложено и чувствително, вклучувајќи сериозен социолошки, педагошки и психолошки аспект. Сметаат дека треба да се направи посебна студија за да се утврди младите на која врозраст треба да ги прифатат ваквите учења.

Неопходно е, велат тие, да се започне со една година пилот проект во некои класи и на таа основа да се донесат конечни одлуки само по евалуацијата на оваа група. Меѓутоа, албанските интелектуалци, сепак, се едногласни дека почетна возраст треба да биде од 11-12 години.

Кои се главните причини за воведување на веронаука во дравните училишта во Република Македонија?

МПЦ претставници тврдат дека се бара верското образование од страна на верниците и на целата македонска јавност. Каде другата причина е подобрување на моралот кај младите, каде е потребно да им се даваат здрави

вредности. Соодветно на тоа, верската етика е најзначајниот аспект на оваа тема, и објективното познавање на религиите или религиозната историја е од секундарна важност.

Одговорите претставници на ИВЗ ги наведуваат причините како: верска социјализација, подобрување на моралот, спречување на социјалните проблеми, индивидуален емотивен развој, позитивно однесување, солидарност, хуманост, толеранција, респект за институцијата семејство, итн верско образование им помога на младите да ги исполни односите кон другите религии кои се присутни во општеството со толеранција и разбирање.

Мислењата пак на македонските интелектуалци се повторно поделени. Оние кои се во корист на оваа тема велат дека тоа ќе ги подобри религиската толеранција. Младите луѓе имаат ограничени познавања за основните постулати на својата религија и на основните морални принципи, кое може да се најде во Библијата, Куранот, и други свети книги. Религијата ќе ја намали распространетоста на "традиционалните" пагански верувања и обичаи.

Од друга страна, оние кои се противат на тоа имплементираат широко распространета теза, каде тврдењето дека предметот ќе помогне да се интегрираат општество и да ги реши проблемите на националниот идентитет и етничка толеранција, е многу погрешно.

Албанските интелектуалци наведуваат како главни причини за воведување на Предметот: запознавање со духовност и трансцедненталност; образование со верските вредности е потребно за развој на стабилна личност во време на криза; учење за религиите и нивната улога и функција во општеството од научна гледна точка како позитивно влијание на продуктивноста на младите.

Како сметате дека би требало да се нарече предметот за изучување на религиското образование?

МПЦ претставниците сметаат дека прашањето повикува на широка дискусија, но некои сметаат дека името треба да содржи "катехизам, додека други сметаат духовен Педагошкиот образование. 'ИВЗ претставниците имаат неколку различни идеи: "Основни принципи на Катехизам "," Основи на исламот и христијанството "и" Основни верски Принципи".

Македонските интелектуалци велат дека името треба да се базира на профани принципи, па оттука и "Образование за религијата" ќе биде соодветен назив според нив. Албански интелектуалци сугерираат "веронаука", "Настава во врска со религијата "," Верски култура "," Верска педагогија ".

5.2 ЗАКЛУЧНИ РАЗГЛЕДУВАЊА

Без оглед на тоа дали испитаниците се согласуваат или се противат на воведувањето на религијата во државните училишта во Македонија, се чини дека сите тие гледаат потреба за образование за религијата во основните и средните училишта. Уште пред да се имплементира горе наведената студија, Министерството за образование и наука веќе одамна реши како дел од

реформите во образованието, да вклучи некои религиозни содржини во наставните програми на редовните државни просветни програми.

Ова ги истакнува очекувањата и силните аргументи поставени од претставниците на главните верски заедници во земјата, Македонската Православна Црква и Исламската верска заедница, кои сметаат дека религиското образованието е императив на нашето време. Ова покажува дека верските организации се основните двигатели зад воведувањето на таков предмет во државното образование.

А многу значаен факт е дека сите испитаници веруваат дека катехизмот треба да остане во црквите и џамиите, и дека религиското образование во државните училишта ќе биде нов предмет кој мора да постои паралелно со катехизмот. Нашата претпоставка дека религискиот предмет едноставно ќе се движат од црквите и џамиите во училиштата сепак се покажа како неточна. Сите, свештеници вклучени, се обидуваат да развијат нова наставна програма за овој предмет во училиштата.

ЗАКЛУЧОК

Земајќи предвид целта на ова истражување во рамките на имплементираниот магистерски труд, со цел да се соберат корисни референци и компаративни информации, каде треба да се донесат цврсти и валидни заклучоци за религиското образование во Европа, како и во Република

Македонија, сепак, истражувањето се обидува и да обработи одредени клучни прашања за религијата и школувањето во македонското општество.

Овој дел е инаку вклучен со цел да се сумираат некои можни заклучоци од ова прашање, за кое се надеваме дека ќе поттикне и натамошна дискусија за собирање на одредени инфромации од страна на оние кои ја имплементираат политиката и од оние кои истата ја спроведуваат.

Во денешната филозофија на македонското општество и неговото модернизирање, верувањето или системот на верување нема монопол на вистината. Со тоа, било кое религиско образование во училиштата кое вклучува индоктринација или на друг начин го подучува системот на верување како апсолутна вистина е спротивен на градењето на функционално отвореното општество.

Во европските земји, во демократското општество, примерената улога на државата во рамките со својот однос со религиските институции е да гарантира нивни групни права, како и поединечни права на нивните членови. Од една страна, на државата не и е дозволено да ја ограничува слободата на религиските групи и институции да основаат приватни религиски училишта како средство за обезбедување на пренесување на одредена религиска традиција и развивање на силна посветеност на тој специфичен начин на живот. Од друга страна развиените држави би требало и разгледуваат да имплементираат модел на образование во државните училишта кои би спречувало било каква индоктринација, како кршење на правата на родителите да образуваат деца во рамките со свои сопствени религиски уверувања, и да влее разбирање, толеранција, почитување во плуралистичкото општество, образувајќи ги учениците за принципот на религиската слобода како еден од основните елементи на слободното демократско општество.

Сепак, факт е дека не постои меѓународен или европски стандарден модел на религиското образование во државните училишта. Постои спектар на

пристапот и политиката, каде покрај овие разлики постојат некои заеднички карактеристики во сите европски земји. Сите имаат некој вид на религиско образование во училиштата, и поголемиот дел од општествата се соочува со зголемување на плуралитетот во верувањата, вредностите и стилот на живот меѓу наслеението.

Според тоа, прашањето со кое европски развиените земји се занимават денес е дали учењето за религијата самото по себе е доволно и дали всушност ќе се развие толеранцијата и општествената кохезија. Изгледа дека многу зависи и од наставната перспектива и методите применети во истата. Можно е и невероисповедниот и обавезен модел на учење за религијата, во кое учењето е ориентирано на гледиште на само една религиска традиција, да може да биде маскирано во вероисповедното образование со намера или ефект на индоктринација или рпифаќање на еден систем на верување. Поради тоа, корисно е да се земат предвид потенцијалните добивки од ефективната имплементација на религискиот образовен систем, помагање на учениците се вклучат во етичките и останатите прашања инхерентни на религиските текстови и пракса – во училишниот систем. При тоа, големо внимание треба да се посвети и на идентификација на содржината и методологијата кои го поттикнуваат рабизрањето на себеси и опкружувањето и останатите, да се постави поучување и учење за односот на ефективните сопствени вредности и избор на вредности, придонесувајќи кон растот и развојот на обликување на училишната едукативна заедница како микрокозам на отворенто општество.

Меѓутоа, ова е проблематиката и прашањата со кои се занимаваат европски развиените земји, кое за жал сеуште не може да се однесува за Република Македонија.

За жал, Република Македонија, веднаш се обиде од нејзиното осамостојување, по примерокот на Босна и Херцеговина, која е можеби и единствената земја која има воведено комплетно религиско образование во државните училишта, по пример на Европските земји. Улогата на верските

малцинства е уште посложена во ова прашање. Во овие рамки може да се предложи општа шема, во која поголем број на малцинства даваат поголема поддршка за конфесионалната веронаука и религиско образование кога тие се доделуваат еднакви услови со доминантна исповед во овој поглед, додека помалите малцинства се противат или се рамнодушни на ова прашање.

Противниците на религијата во образованието се вклучени организации на граѓанското општество и секуларните академици вклучени во изучувањето на религијата. Сепак, голем број на аргументи се користат за поддршка на воведувањето на исповедната религија во образованието. Еден од аргументите е истакнување на религијата во образовниот план како демократско право: Од комунистите прикриените религиозни образование, аргумент, неговите воведување е дел и парцела на здрава демократска транзиција. Со проширувањето, човековото право на религиското образование се мисли како што се бара државата да обезбеди конфесионална настава во државните училишта; и противниците кои инсистираат на секуларниот карактер на државата се портретирани како непродуктивни бранители на поранешниот атеистички режим.

Може само да се очекува дека на претставниците на главните верски заедници во земјата, Македонската Православна Црква и Исламската верска заедница, сметаат дека религиското образование е императив на нашето време. Ова покажува дека верските организации се основните двигатели зад воведувањето на таков предмет во државното образование. Но, политичарите, исто така, се многу загрижени за ова прашање, затоа што тие инсистираат на ставање на религиското образование во денешна рамка. Според тоа, интересно е да се напомене дека не сите релевантни политичари ги почитуваат одлуките на нивните владини и партиски лидери во овој поглед.

Повторно, мислењето на македонските политичари е многу интересно. Некои од нив сметаат дека неконтролирањето на религиското образование, особено во џамиите, може да доведе до неискажливи последици за на

државата. Тие не зборуваат отворено за тоа, но тоа што изгледаат да се има предвид е форма на фундаментализам и можностите дека наставниците би можеле да бидат членови на странски, анти-државни организации.

Нивните аргументи за институционализација на оваа активност се слично на политичките аргументи за легализација и регулирање на проституцијата. Ако за верските лидери, јавниот морал е главен мотив за воведување на предмет, за политичарите, главен мотив е контрола на државата.

Интелектуалците пак, одат кон проблемот во длабочина. како аналитичари на социјалните проблеми, тие бараат лек за причината социјална криза. Кога преодно транзициско општество како што е Македонија спаѓа во економска, политичка и морална криза, проследено со социјалните проблеми и "отстапки" еден од решенијата кои паѓаат на ум е образованието во врска со религијата.

Религиското образование, со својата етичка и социјално интегративна функција, не се смета за единствен начин, но како еден од неколкуте начини за подобрување на моралот кој трбеа да се спроведе меѓу помладите генерации.

Постојат различни причини за воведување на религијата во образованието во државните училишта:

- *Етички аспекти на религијата во образованието, кое ќе го пополни моралниот вакуум и подобрување на морално однесување на младите.*
- *Социјално интегративни аспекти, преку кои децата ќе се запознаат едни со други и ќе се интегрираат во општествениот систем.*

- *Индивидуални психолошките аспекти, како што се морална подобрувањо преку стравот од Судниот ден.*
- *Ставањето на верско образование под контрола на државата.*

Се верува дека овој вид на образование ќе им помогнат на младите да развијат сопствено размислување, меѓусебно разбирање, социјална интеграција, и лични квалитети (хуманост, солидарност, почит, разбирање, итн) кој ќе го зачува македонското општество од "девијантно" однесување. Само претставниците на верските заедници се држат на мислењет дека оваа тема, односно предмет треба да биде главно теолошки. Исто така, содржината на оваа тема треба да се прилагоди на возраста на учениците. Верските лидери веруваат учениците мора прво да учат за својата вера, а дури потоа за други светот религии, додека другите, особено на интелектуалци, сметаат дека предметот треба да биде мултиконфесионален и да ја истакне на етичките функција на религијата.

Постојат многу различни ставови за она што треба да биде предметот вика, и во крајна линија, името ќе треба да се утврди на наставната програма. Се разбира, верски претставници инсистираат на тоа дека предметот треба да се учи од страна на теолозите; Всушност, економските мотиви (вработување) се дел од причината зошто тие го нарекуваат за воведување на религијатаата во образованието. За интелектуалците, најпогодни се наставниците по социологија и филозофија, затоа што тие се повеќе квалификувани.

Групите кои се најмногу ангажирани во воведувањето на овој предмет се верските заедници, политичари и родителите исто така. Пред предметот да биде претставен, Законот за основно и средно образование и Законот за верски заедници и религиозни групи мора да се промени.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Acquaviva, Sabino, Enco Pace.1996. Sociologija religija: probelmi i perspektive, Zagreb: Socaeties.

Alberts, W. (2007) Integrative religious education in Europe. Berlin: Walter de Gruyter.

Alston, W. (1991) Perceiving God: the epistemology of religious experience. London: Cornell University Press.

Arthur, C. (1990) Beyond the phenomenology of religion. Cheltenham: Cheltenham & Gloucester College of Higher Education.

Ashraf, S. A. (1988) Islam: teacher's manual: the Westhill Project R.E. 5- 16. Cheltenham: Stanley Thornes.

Astley, J. and Francis, L. (eds.) (1996) Christian theology & religious education: connections and contradictions. London: SPCK.

Alexander J. i P. Smith, 1992. "The Discourse of American Civil Society: A New Proposal for Cultural Studies", Theory and Society, 22,

Ančić, B. i T. Puhovski (2011.) Vjera u obrazovanje i obrazovanje u vjeri: Stavovi i iskustva nereligioznih roditelja prema religiji i vjeronauku u javnim školama u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Ana Pešikan-Avramović, Treba li deci istorija, Zavod za udžbenike, Beograd, 1996.

Badham, P. (1991) "John Hick's An Interpretation of Religion." In Hewitt, Harold JR (ed.) Problems in the philosophy of religion: critical studies of the work of John Hick. London: Macmillan

Barnes, P. (2009) Religious education: taking religious difference seriously. Macclesfield: Philosophy of Education Society of Great Britain.

Bates, D., Durka, G. and Schweitzer, F. (2006) Education, religion and society: sssays in honour of John.M.Hull. Oxford: Routledge.

Bovi, Fiona, 2009. Antropologija religije U Patridž Kristofer, Religije sveta, Beograd: Mladinska knjiga,

Bruce, Steve. 2002. Good is dead, Secularization in the West. Blackwell Publishers

Broughton, Sally & Fraenkel, Eran (2001): Macedonia: Extreme challenges for the "model" of multiculturalism.

Casanova, Jose, 1994. Public Religion in the Modern World. The University of Chicago Press.

Cvitković, Ivan. 2004. Sociologija religije.Sarajevo: DES

Danforth, Loring M. (1995): The Macedonian Conflict: Ethnic nationalism in a transitional world. Princeton, New Jersey. Princeton University Press.

Davie, Grace, 2007. The Sociology of Religion. SAGE Publication.

De Ridder –Simoens Hilde (ed.), A historie of the University in Europe, Cambridge University Press.

Dennis Bates, Gloria Durka, Friedrich Schweitzer - 2006 - Education, Religion and Society: USA Dennis Bates, Gloria Durka, Friedrich Schweitzer - 2006 - Education, Religion and Society: USA

Ethnobarometer (2001): Crisis in Macedonia. Progress report.

Gavrilović, Danijela. 2008. Moral i religija u savremenom društvu.Niš: Filozofski fakultet.

Gavrilović, D., Jovanović, M. 2011. Orthodoxy in The Function of Social Capital in Contemporary Serbia – A Turn Towards The Future or a Return To The Past, ж Blagojević,Mirko & TodorovićDragan (eds) Orthodoxy From an Empirical Perspective, Belgrade: Institute For Philosophy and Social Theory, Niš: YSSSR.

Good, Graham, 2001. Humanisam betrayed: Theorie, ideology and culture in the contemporary university. McGill-Queen's University Press.

Hamilton, Malkom. 2003. Sociologija religije. Beograd: Clio.

Hamilton, Malkom. 2009. Sociologija religije. Patridž Kristofer, Religije sveta, Beograd: Mladinska knjiga, 23–25.

Helaas, Paul, 1998. Religion, Modernity and Postmodernity.Blackwell Publishers.

Hick J. (1957) Faith and knowledge. Glasgow: Collins Fount Paperbacks.

Hick, J. and Hebblethwaite, B. (eds.) (1980) Christianity and other religions. Glasgow: Collins Fount Paperbacks.

Hobson, P. and Edwards, J. (1999) Religious education in a pluralist society: the key philosophical issues. London: Woburn Press.

Hobson, P. and Edwards, J. (1999) Religious education in a pluralist society: the key philosophical issues. London: Woburn Press.

Holma, K. (2009) The strict analysis and the open discussion. Journal of Philosophy of Education,

Habermas, J. 2006. 'Religion in the public sfere'. European Journal of Philosophy 14(1)

Hamilton Malkolm, 2003, Sociologija religije – teorijski i uporedni pristup, Beograd, Clio.

Howard Ecklund, Elaine, 2007. Religion and Spirituality among University Scientists,

Hull, J. (1982) New directions in religious education. Lewes: Falmer.

Hull, J. (2002) Spiritual development: interpretations and applications. British Journal of Religious Education,

Đurić, Mihajlo, 1964.Sociologija Maksa Vebera,Zagreb:Matica hrvatska

Jacobsen, H. R, Jacobsen, D. 2012. No more invisible: Religion in University Education. Oxford University Press.

Jackson, R. (2004) Rethinking religious education and plurality. London: RoutledgeFalmer.

Jeffreys, M.V.C. (1950) Glaucon an inquiry into the aims of education. London: Pitman.

Kay, W. (2005) A non-statutory framework for religious education: issues and opportunities. British Journal of Religious Education,

Kellenberger, J. (1991) "Critical Response." In Hewitt, Harold JR (ed.) Problems in the philosophy of religion: critical studies of the work of John Hick. London:

Kirk, R. (1999) Relativism and reality: a contemporary introduction. London: Routledge.

Klostermaier, K. (1998) Hinduism: a short introduction. Oxford: Oneworld.

Kant, Imanuel. 1974. Um i sloboda. Beograd:Ideje.

Kohlbrener, B: Religion and higher Education: An historical perspective, 2009

Kodelja, Z., Bassler, T.(2004). Religija i školovanje u otvorenom društvu. Ljubljana: Okvir za informirani dijalog.

Laurence, Peter, 1999. Can Religion and Spirituality Find a Place in Higher Education? NY,

Lolić, Marinko. 2006. Univerzitet i nauka u Srbiji u kontekstu evropskih integracija, u Filozofija i društvo,

Matevski Z. and D. Matevska. 2005. “Religious Education in the Pedagogical System in the Republic of Macedonia.” Paper presented at the second Kotor Network conference

Matevski Z. and G. Velichkovski 2005. “National and Religious Identity of Macedonian Youth After the Fall of Communism.” Paper presented at the 37th world congress of the International institute of Sociology, Stockholm, Sweden.

Patridž, Kristofer.2009. Fenomenologija i nauka o religije, u Religije sveta, Beograd: Mladinska knjiga.

Popović, Mirjana. 2009. Razvoj univerziteta od ideje do institucije – sociološki aspekti. Sociološka luča. 2008

Pepin. L. (2009). Teaching about Religions in European School Systems- Policy issues and trends. London: Alliance Publishing Trus

Radić, Radmila. 2011. Pripadanje bez verovanja i poznavanja. UNovosti iz prošlosti – Znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba prošlosti, uredio Vojin Dimitrijević,

Roebben, B. (2009). Seeking Sense in the City. Berlin: European Perspectives on Religious Education.

Rowe, W. (1999) Religious Pluralism. Religious Studies,

Rudge, J. (2000) “The Westhill Project: religious education as maturing pupils’ patterns of belief and behaviour.” In Grimmitt, M. (ed.) Pedagogies of religious education: case studies in the research and development of good pedagogic practice in RE. Great Wakering Essex: Mc Crimmons.

Ruitenberg, C. (2009) The question of method in philosophy of education. Journal of Philosophy of Education

Runzo, J. and Martin, N. (eds.) (2000) The meaning of life in the world religions. Oxford: One World

Stolberg, T. and Teece, G. Religion & science in the 21st century classroom. Birmingham: School of Education University of Birmingham.

Surin, K. (1990) A certain politics of speech: religious pluralism in the age of the McDonalds' hamburger. Modern Theology 7 (1):

Strhan, A. (2010) A religious education otherwise? An examination and proposed interruption of current British practice. Journal of Philosophy of Education

Sulejmanov, Z. and N. Stojanovski N. 2002. Socijalna patologija. Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij.

Sherkat, Darren, E. 2007. Religion and Higher Education: The Good, the Bad, and theUgly,

Taylor, P.H. and Richards, C.M. (1985) An introduction to curriculum studies. Windsor: NFER-Nelson.

Twiss, S. B. (1990) The philosophy of religious pluralism: a critical appraisal of Hick and his critics. The Journal of Religion,

Teece, G.(2010) Is it learning about and from religions, religion or religious education and is it any wonder some teachers don't get it? The British journal of Religious Education,

Teece, G. (2009) Religion as human transformation. Resource 31

Teece, G. (2008) Learning from religions as skilful means: a contribution to the debate about the nature of religious education. British Journal of Religious Education,

Trepp, L. (1980) The complete book of Jewish observance: a practical manual for the modern Jew. New York: Simon & Schuster.

Velichkovski, G. 2005. “Attitudes of High School Teachers to Introduction of Religious Education in the Republic of Macedonia.” Paper presented at the second Kotor Network conference

Vik, Ingrid (2001): Divided Communities: A study of inter-ethnic relations and minority rights in Macedonia. The Norwegian Helsinki Committee. Oslo.

Vukomanović, Milan. Religious education as a challenge to religious freedam in Serbia, Paper presented at the international conference “Religion in Schools: Problems ofPluralism in the Public Sphere”Kotor (Montenegro). 22–24 April 2005

Walshe, K. (2005) What do young people today really think about Jesus? British Journal of Religious education, 27

Ward, K. (1994) Religion and revelation. Oxford, One World.

Ward, K. (1993) “Divine Ineffability.” In Sharma, Arvinda (ed.) God, truth and reality: essays in honour of John Hick. London: Macmillan.

Watson, B. (2000) Evaluative RE? A response to two articles by Andrew Wright on hermeneutics and religious understanding. The Journal of Beliefs and Values,

Watson, B. (1992) Priorities in religious education: a model for the 1990s and beyond. London: Falmer.

Wintersgill, B. (1995) The case of the missing models: exploding the myths. Resource 1

Wright, A. (2007) Critical religious education, multiculturalism and the pursuit of truth. Cardiff: University of Wales Press.

Wright, A. (2004) Religion, education and post-modernity. London: RoutledgeFalmer.

Wright, A. (2001) The consolidation of liberal religious education. Paper presented at the joint CULRE/NATFHE Religious Studies Section Conference at Roehampton Institute, London, September 2001

Yeaxlee, B. (1940) Handbook to the Cambridgeshire syllabus of religious teaching for schools. London: SCM.

Хараламбос Михаел, Увод во социологија, Загреб, Глобус, 1989

Цуцуловски Љубомир, Општествената транзиција и образованието, Скопје, 1988

Тимовски Владо, Општествената транзиција и образованието, Скопје, 1988 55

Најчевска Мирјана – Билингвилноста во Кумановските градинки, Куманово, 2001

Вука Павиќевиќ, Социологија на религијата, Београд, 1988